

Харківський національний університет імені Василя Назаровича Каразіна

(повне найменування вищого навчального закладу)

Історичний факультет

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

історії України

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

Бакалавр

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему Петро Могила та “могилянська доба”

Виконав: студент 4 курсу, групи ІС-41
напряму підготовки (спеціальності)
032 історія та археологія

(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

Страхов В . О .

(прізвище та ініціали)

Керівник Майстренко В .С .

(прізвище та ініціали)

Рецензент Журавльов Д.В .

(прізвище та ініціали)

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Становлення Петра Могили, як духовного діяча XVII ст.	
1.1 Життєвий шлях митрополита	15
1.2 Початок церковної кар'єри	32
1.3 Ідея єдності християнських церков	39
Розділ 2. Митрополит Петро Могила: чернечий сан та освітньо-наукова діяльність	
2.1 Перехід від світського життя до церковної діяльності	57
2.2 Видавнича та просвітницька діяльність Петра Могили	64
Висновки	68
Список джерел та літератури	69
Резюме	81

Вступ

Петро Могила — достатньо відомий церковний, культурний та громадський діяч. Його діяльність визначається в історії терміном «могилянської доби». Є одним з відомих богословів та просвітників тощо. Його життя і безпосередньо діяльність до сьогодні є неабиякою загадкою. Його доля була досить складною та суперечливою, саме як діяча, котрий відзначений в історії України. Про якого згадує багато дослідників, що цікавляться, як його життям, так і церковною діяльністю зокрема. Він поєднував суспільні й релігійні інтереси на користь православної церкви. Отримавши світську, а згодом й релігійну освіту, Петро Могила сформувався аби не тільки стати одним з організаторів релігійно-церковної сфери, але й безпосередньо приймав участь у духовному і суспільному житті України 17 ст. Незважаючи, що він займав високу церковну посаду (митрополита), Петро Могила розумів церкву та розглядав її, як один із засобів політичної чи то ідеологічної боротьби. За безпосередньої діяльності він надавав їй простору для розвитку: налагодження зв'язків із митрополитами інших церков, тощо. Використовував свої зв'язки із Річчю Посполитою, не розриваючи із нею будь-яких відносин. Як сказали б зараз, проводив складну «дипломатичну гру» і використовував «плоди» цієї гри у своїх інтересах. З його ім'ям (Петро Могила) пов'язують розвиток та певний розквіт у системі вищої та середньої освіти в Україні. Він виступав як фундатор та творець першого в усій Східній Європі вищого навчального закладу – Києво-Могилянської Колегії, котра була попередницею Української Академії та Київського Університету.

Слід відзначити, що Петро Могила це й: меценат, письменник та публіцист, що залишив приблизно 20 творів церковно-теологічного, полемічного, просвітницького, філософського та моралізаторського спрямування. Йому належить розробка і обґрунтування обрядів, котрі були характерними для життя українського суспільства того часу. Тут безпосередньо

слід назвати ритуал вінчання. На сьогодні постать Петра Могили є однією із тих, котра зацікавлює багатьох дослідників, котрі хочуть більше дізнатись про його життя та діяльність. Він є достатньо суперечливою фігурою нашої історії, так відома філологиня, викладач Львівського Політехнічного інституту, Ірина Фаріон¹ зазначає в інтерв'ю: «Реформи в церкві, що проводив Петро Могила, назвати треба контр реформами, адже вони були спрямовані проти українців». «У Києво-Могилянському Колегіумі він менше вчив грецької і не використовував староукраїнської мов. Натомість впроваджував та підтримував польську і латинську мови». Думкою про його головну роль у діяльності церкви, як діяча у цій сфері, нехтувати не можна, а слід взяти до уваги. Дійсно для нас досить таки важливо, що Петро Могила замало уваги приділяв українській мові, але слід враховувати, що дана постать залишається в нашій історії. Згадувати, пам'ятати все ж таки треба. Нам потрібно визнати, що «ідеальних героїв» в історії будь-якої країни Світу немає. Коли ми вчимо наших дітей, викладаємо в університеті тощо, ми повинні говорити про усіх діячів, що залишились в історії. При цьому наводячи різні аргументи (пояснюючи), що вони є дійсно людьми, якими варто пишатися, а є й ті хто виступає як: зрадник тощо. У даному випадку хоч постать Петра Могили й викликає достатньо різні суперечності, нам слід відзначити його роль у церковному житті, змінив деякі церковні обряди, видавав свої твори.

Актуальність. Дана тема роботи й її дослідження є достатньо актуальними на сучасному етапі. Постать Петра Могили є однією з тих, про яку варто говорити, відзначаючи головні риси його діяльності тощо.

Мета: Вивчити головні напрямки діяльності Петра Могили, встановити його місце у суспільно-політичному та культурно-релігійному дискурсі першої половини XVII ст. на теренах українських земель.

¹ Фаріон І.Д. Мова як духовно-національний феномен // Урок української: Національно-публічне обговорення. – К.: публічний дайджест, 02/2003 №5-6 – 51-53 с.

Для досягнення поставленої мети було поставлено основні **завдання**:

- 1) Визначити головні етапи життєвого шляху Петра Могили;
- 2) Визначити головні засади у громадсько-політичній діяльності;
- 3) З'ясувати основні напрямки культурно-просвітницької діяльності тощо.

Хронологічні рамки: окреслені роками життя і діяльності митрополита Петра Могили 1596-1647 рр. Щодо дати народження дослідники вказують й 1590 проте переважна більшість й офіційних документах все ж таки вказує 1596 рік.

Географічні межі: передусім вони пов'язані із сучасними державами Молдовою та Румунією. А також містом Київ, який тоді входив до складу Речі Посполитої. Сьогодні місто Київ є столицею самостійної держави України.

Об'єктом дослідження: даної роботи безпосередньо є життя й різнопланова діяльність митрополита Петра Могили першої половини XVII ст.

Предмет дослідження: роботи є з'ясування головних напрямів у діяльності митрополита. Та в процесах й різноманітних формах та методів втілення його ідей у: церковну, політичну, освітню та інші сфери життєдіяльності українців у першій половині XVII ст.

Петро Могила – є непересічною фігурою в історії й культурі України саме тому різним аспектам його життя завжди приділялося багато уваги серед дослідників.

Методи: у даній роботі використано описовий та порівняльний методи дослідження.

Наукова новизна: полягає в тому, що автором визначено головні засадничі особливості ролі Петра Могили, як духовного діяча, головним чином, визначається його місце і значення для релігійно-освітньої сфери.

Історіографію за даної теми умовно можна поділити на чотири важливі періоди: перший – передусім це праці сучасників або очевидців життя й діяльності Петра Могили та загалом суспільно-політичних подій української

історії, починаючи від XVII ст. - XVIII ст., другий – пов'язаний із публікаціями науковців осіб та істориків XIX-XX ст., третій – пов'язаний з публікаціями різних літературно-історичних праць, що висвітлюють процеси на українських теренах на початку 17 століття (XVII ст.). Це здебільшого ґрунтовні дослідження 70-х-80-х рр. XX ст., четвертий – власне роботи вже сучасних дослідників переважно стосуються діяльності Петра Могили.

Роботи дослідників першого періоду переважно мають стосунок не лише тодішніх тенденцій, але відображають певні впливи гуманістичних ідей. Показуючи певні особливості тих чи інших відображень. Натомість деякі українські й закордонні дослідники життя й діяльності Петра Могили звертали, а точніше приділяли увагу питанням: конфесійним, при цьому розкривали окремі свідчення з біографії митрополита. Сюди ж можна віднести праці молдавського літописця Й.Некулче¹ та польського історика й дослідника, котрий спеціалізувався у галузі генеалогії, К. Несецького². От зокрема вони наводили свідчення щодо: дати народження, версії родинного походження митрополита. Для другого періоду було притаманним зокрема й те, що провідне місце серед великої кількості свідчень займають праці професорів Київської духовної академії, а саме: В.Аскоченського³, С. Голубєва⁴ та педагога й перекладача В. Щурата⁵ тощо. Котрі не тільки оцінили діяльність Петра Могили, але вказують на окремі свідчення тісних контактів родини Могили та Львівського братства. Вказують на навчання майбутнього митрополита у

¹ Letopisetul Terei Moldoveisi Oseama de cuvinte («Літопис земель Молдавських від Дабижи – воєводи до другого правління К. Маврокордаті»), редакція – Йон Пилат. 2 видання. С. 48. Бухарест – 1943.

² Niesiecki Kasper. Korona przy Zlotey Womosci Starozytnemi – Lwow: Collegium Lwowskiego Societatis Jesu 1728-1743-T.1-4. URL: <https://pdona.p/>

³ Аскоченский В.И. Киев с древнейшим его училищем Академиею / В.Аскоченский Киев: Университетская типография 1956.Ч.1. – 1856 - 350 с.

⁴ Голубев С.Т. «Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники (Опыт ист. исследования). - Т.1 - Киев, 1883.Т.2 - Киев 1898 г. - 210 с.

⁵ Ганайчак Т. «Щурат Василь Григорович» // Енциклопедія історії України: у 10 т. // редкол.:В.А.Смолій (голова) та ін. Інститут історії України. - К.: Наук. думка 2013. - Т.10: - С. 538.

європейських університетах тощо.

Публікації зазначених авторів є цінним для вивчення його діяльності митрополита. Дещо допомагають у розумінні його подальшого життя, а саме становленні. Слід зазначити, що для даного періоду характерним було те, що все таки можна прослідкувати певну надмірну ідеалізацію особи Петра Могили. Та прослідкувати деякі протилежні течії, в котрих митрополит, з одного боку розглядається, як такий собі «захисник православ'я», а з іншої – запеклий противник католицизму й унії. Для нашого третього періоду радянська історіографія розглядала Петра Могилу, як противника католицизму, висвітлювала загальний контекст подій початку 17 ст., намагання поєднати його діяльність з опором народу. Натомість мало висвітлено внутрішньо церковне життя за часу Петра Могили, а деякі моменти просто опущено. Ну і для четвертого періоду себто сучасної української історіографії у ній переважно прослідковується вивчення головних аспектів церковно-релігійної діяльності Петра Могили. Вказано його роль в відновленні православ'я, зазначено й про відбудову храмів й так далі. Безперечно серед сучасних дослідників слід назвати кілька осіб: Н.Яковенко¹, Крижанівський О.² та З.Хижняк³. У їх роботах зосереджено основну увагу на діяльність Петра Могили.

Аналіз використаних праць для дослідження даної теми, варто наголосити, що вони усі є досить вагомими й можуть використовуватись у роботі. Кожна із них пов'язана з тим чи іншим аспектом із життя, свідчить про Петра Могилу. Кожна з певними особливостями, котрі не можна не помітити. У деяких із них, що відносяться до певного періоду, опускаються окремі аспекти,

¹ Яковенко Н.М. «Розтятий світ: культура України – Русі в добу Хмельниччини» // Сучасність - 1994. №10.

² Крижанівський О.П., Плохій С.М., «Історія церкви та релігійної думки в Україні»: У 3 кн. - Київ. 1994. Кн 3. С. 87.

³ Хижняк З.І. «Освіта в релігійних, культурних, політичних діяннях П.Могили» // Україна: людина, суспільство, природа. - К. 1997. - С. 84.

про які можливо замовчували й висвітлювались лише деякі прояви із діяльності митрополита.

Джерельну базу роботи складають різноманітні документи й матеріали, що надають змогу утворити статний образ Петра Могили. Комплексно висвітити головні вектори його всебічної діяльності й суспільного життя.

Історичні джерела вагомо представлені передусім в серійних публікаціях XIX-XX ст. Використовуються: актові джерела, періодичні видання, часописи. Досить важливими й корисними є джерела, що безпосередньо пов'язані із самим Петром Могилою.

Це насамперед його праці, богословські роботи. І серед них є: «Служебник», написаний у 1629 р.¹, «Православне ісповідання віри» від 1640 р., «Великий Требник» 1646 р. Й численні полемічні твори та проповіді тощо. Звісно ж не можемо не згадати про актові документи та матеріали, що допомагали у з'ясуванні чи просто у вирішенні питань із сфери діяльності Петра Могили «Акти історичних, зібраних та виданих Археографічною комісією»². Дані документи загалом характеризують й відзначають становище українського народу і стан самої православної церкви у часи митрополита Київського, Галицького і всієї Русі Петра Могили. В процесі дослідження даної теми застосовувалися й деякі часописи, в тому числі: «Труды Киевской духовной академии»³.

Значну наукову цінність становлять історико-літературні твори сподвижників митрополита, серед них: І.Трофимовича-Козловського⁴, С.

¹ Служебник і Требник Петра Могили 1632 року. Ч1 і Ч2. URL:<http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0000029>.

² Ясь О.В. «Київська археографічна комісія» // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. - К.: Наук.думка. 2007. С. 187.

³ Шип Н.А. «Труды Киевской духовной академии» // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. - К.: Наук.думка. 2013. С. 190.

⁴ Козловський-Трофимович Ісая / енциклопедія українознавства / Наукове товариство імені Шевченка. - Париж. 1955-2003. Т.3 - 1072 с.

Косова¹ та Й.Борецького². Вони мають досить вагоме значення для з'ясування світоглядних³ позицій Петра Могили, визначається та уточнюються окремі факти із його життя та багатогранної діяльності у реформуванні церкви й освіти.

Хотілося б відзначити певну особливість того, що насамперед Петро Могила не був, як ми зазначили, світською людиною, оскільки полишив мирське життя і вибрав церковний шлях. Проте тут можна сказати, що він став людиною церкви. Позаяк усе його подальше життя або церковно-духовне пов'язувалося із зміною у православному житті церкви. Насамперед постійні прагнення до єднання віруючих у єдиній церкві, відчував напевне усю ту важливість із якою повинна була відбутися ця подія, що могла стати поштовхом до нових звершень та спроб для більшого розвитку православної церкви зокрема. Можливо це стало б поштовхом для утворення нових віх у плані освітнього та культурного розвитку, залучення нових особливостей із західноєвропейських закладів освіти. Що покращили б або відкрили нові можливості для викладачів й не тільки. Всі його зусилля були спрямовані на розвиток книговидання, так, звісно, не можна говорити, що лише він один із своїми творами намагався поліпшити стан у сфері видань літератури. Проте його твори «Требник», «Служебник» на довгий час були використані іншими церковними діячами: ченці, митрополити; також для церковних служб вони були корисними, зустрічалися різні пояснення до релігійних обрядів, свят. Тобто мали своє важливе значення, як для церковно-релігійної діяльності, так і для дослідників становлять свою характерну важливість: прослідкувати зміни у релігійних обрядах, викладі тексту та порівняти із працями інших церковних

¹ Косів Сильвестр // «Українська мала енциклопедія»: 16 кн.: у 8 т. / проф. Є.Онацький. - Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. 1960. Т.3. кн VI: Літери Ком-Ле. 738-739 с.

² Борецький Іван (Йов) // «Філософський енциклопедичний словник» / В.І. Шинкарук (гол.редкол.) та ін. - Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис 2002 - 742 с.

³ H.Kowalska. *Mohila Piotr.h.wtasnego (1596-1647)* // *Polski Słownik Biograficzny* – Wrocław - Warszawa-Krakow-Gdansk / 1976 / Tom XX // 3 - 596 с.

діячів того часу XVI ст. Або тих хто жив можливо у XV ст.¹ Прослідкувати, що саме було змінено у порівнянні із зміною часу. Один із дослідників церковного життя на теренах України тощо В. Шевченко² церковно-релігійна конфронтація в українському суспільстві «згубним чином відзначався на стосунках: етнонаціональних, міждержавних та євро регіональних стосунках». Певне значення становив той факт, що територія сучасної України не мала власної держави. Це грало важкий момент: згуртувати народ довкола важливих питань передусім церковного. До того ж поширення інформації не завжди могло дійти у правдивій формі без спотворення. Може ще тому П. Могила намагався посилювати вплив православної церкви, оскільки від того, яким шляхом мало йти церковне життя, політична складова залежало власне суспільно-політичне спрямування українського народу зокрема. Можна підкреслити, що П. Могила у якості свого орієнтиру мав європейську традицію (що було таке), він хотів узяти для себе, але й до церкви. Як вже зазначалося, він знав латину, якою вільно володів й писав твори, зокрема цю мову він опанував ймовірно закордоном у період свого навчання. Багато науковців додають, що окремі традиції у викладі своїх думок та висловів П. Могили сформувалися саме під час навчання у вишах Європи (Німеччина, Франція), коли він мав змогу опанувати літературні твори письменників та громадських діячів того часу. Якщо говорити про політичні орієнтири, то він підтримував Річ Посполиту. Не можна не згадати того, що саме Владислав IV Ваза³ підтримав його кандидатуру на посаді митрополита, допомагав у питаннях церкви (долучився до питання об'єднання її). Окремі стосунки склалися із козацькою старшиною, яка достатньо негативно відносилась до самого П. Могили, вважаючи його

¹ Толочко П.О. Феномен Петра Могили: (Із виступу на Міжнародному колоквіумі в Парижі) // Київська старовина, 1996 №6 – 77 с.

² Феномен Петра Могили: Біографія, діяльність, позиція. / В.Г. Клинов, Ін-т. Філософії НАН України. – К.: Дніпро, 1996 – 270-271 с.

³ Ткаченко В.М. Наука і філософія у Києво-Могилянській академії. П.Могила: Наукові записки На УКМА, 2009 – Т 90.: Юридичні науки – 62-63 с.

цілковитим прихильником уніатства, особливо гостро вони реагували на його відносини із митрополитами, що прагнули аби церква України була об'єднаною (їх називали митрополитами уніатцями). Вважали, що П.Могила може стати на їхній бік, прийняти іншу віру (католицьку) та полишити церковну діяльність на українських землях. Він спілкувався із такими церковними ієрархами, як Венямін Рутський та Мелетій Смотрицький¹. Багато хто говорив із дослідників церковного життя та діяльності у роботах яких (В. Шевченко та багато інших), що у нього було помірковане ставлення до інших уніатських ієрархів серед них наводяться такі діячі, як: Рафаїл Корсака, Валеріан Кальнофойський. Із якими міг спілкуватися, щодо міжконфесійного та релігійного діалогу. Достатньо часто його погляди на церковне та духовне життя могли розходитись із європейськими та деякими українськими діячами. Саме тому багато відзначають, що домовитись про об'єднання не вийшло через різні погляди та думки з приводу самого укладу та структури об'єднаної церкви. Тут можна сказати, що церковна проблема в Україні (на той момент перебували в складі Речі Посполитої) стала загальнодержавною. Це звісно не могло не хвилювати його, бо хотів вирішення цього надскладного питання, постійні суперечки тільки підіймали градус напруги і завжди доходили до неухвалення та відкладання домовленостей. Ми маємо звернути увагу на таку обставину, що П.Могила усіяко намагався долучати світську владу, аби вона не забувала про людей. Різноманітними заходами допомагала нужденним, що потребували безпосереднього захисту з боку держави. Долучалися до побудови та відновлення церков та монастирів. Як зазначав сам П. Могила «Ідеальний правитель на його думку – це той хто одержавши владу від Бога є відповідальним перед ним за свої дії». Й дійсно кожен правитель: король або князь, не залежно від своєї посади та впливу, має усіяко підтримувати свій

¹ Позінкевич Р.О. Освіта в системі культури. – Луцьк: РВВ «Вежа»: Волин. держ. у-тет, 2000 – 346-347

народ¹. Долучатися в життя усього суспільства своєї держави, має добре виконувати свої обов'язки на займаній посаді. Чесно оцінювати власні дії під час свого правління. Опікуватись різними сферами життя країни, бути безпосереднім «командиром», який контролює діяльність своїх підлеглих та гідно виконує усі свої зобов'язання. Вважав головним державником короля Речі Посполитої, називав при цьому «батьком на троні та опікуном своїх підданих». На його думку він мав дотримуватись загальнолюдських прав та обов'язків, бути вірним своїй державі, намагаючись утвердитись на своєму високому владному пості. Якщо ми перейдемо до творчого доробку митрополита, який безсумнівно досить великий й які вже йшлося, був важливим й зараз. Вживав багато питань, понять, наприклад, природне право, загальне благо спільної користі. Тобто того, що могло пояснити походження держави, як великої та владної структури, як вона діяла та що було поштовхом для того аби вона змогла утворитись. Його намагання пояснити ці основні елементи можемо простежити у його таких висловлюваннях певні окремі розуміння, що він розумів під Державою. Звісно, що пояснював її таке походження з релігійного боку, що вона має божественне походження, яке дав Бог, при цьому наголошував, що вона може існувати завдяки сприянню людей, які є рушійною силою на шляху її утворення, можуть самі розуміти її як елемент можливості для свого комунікативного розвитку в цілому. Вона може відзначати прагнення, інтереси людей існування спрямовано на досягнення загальних благ людства. Щодо функцій держави, то П. Могила наголошував, що «має бути досягнута умова добро та спільне взаємоіснування»². Вони є тими моментами, що здатні схарактеризувати державу, яка є фундацією безпеки та гарантувати добробут людей. Зберігатися мають й деякі заходи, які повинні бути спрямовані на захист її від зовнішніх ворогів, розвиток ремесел та торгівлі – мають покращувати її

¹ Пахльовська О.Д. Культура та ідеологія України у XVII ст. // Україна XVII ст. між Заходом і Сходом Європи. – К.: Венеція (Італія), 1996 – 145 с.

² Так само – 146-148 с.

загальний добробут. Він багато приділяв уваги саме такій тематиці бо напевне вона хвилювала його. Оскільки пояснювалися взаємовідносини людей, суспільні риси повинні стати обособленням ідей, які характеризували її рух в цілому. П. Могила окрім церковної діяльності був і таким собі мислителем та філософом, що розумівся на досить важливих речах, які як і церква, є головними структурними проявами для побудови не тільки церкви, але й є малим «фундаментом» у побудові держави. Яка має захищати та відстоювати права людей. А влада має розуміти, що вона повинна слугувати опорою для свого народу та повинна допомагати йому.

Його богословські праці є саме тим джерелом, із якого можна поглинути, як складалося церковно-релігійне життя у ті далекі часи, довідатись головних засадничих елементів церковного життя. Можливо трохи «зазирнути» у велику минувшину, про яку хочемо довідатись. Та з'ясувати головні аспекти, котрі можна якось застосувати у своїй роботі. Все ж є певний негатив – це можливість впевнитись, що якісь моменти показані не у значущому висвітленні. Тобто щось замовчується, а щось навпаки додається, як неосяжне. Не варто сприймати, як довірливо добре. Усе ж певні особливості присутні, ми не можемо їх виділити. Достатньо коротко говориться про самі світоглядні відображення у працях Петра Могили. Тобто може щось говориться не достатньо чітко про ті характерні особливості позацерковним життям людей. Достатньо важко прослідкувати оті характерні риси між поєднанням філософсько-культурним спрямуванням та певними віхами у творенні певних суспільних парадигм. Взагалі джерела є отим структурним елементом, що може висвітити певні моменти, які викликали труднощі. Праці, що було використано (сказано в історіографії та джерельній базі), дають можливість скласти певний образ про Петра Могилу, розкривають різнобічні його сторони. Та трохи поринути до тієї епохи. З'ясувати для себе, що ж відбувалося тоді, як розвивалася церква. Яким було суспільне життя тощо.

Робота складається з двох розділів, висновку та списку використаних джерел і літератури .

Розділ 1. Становлення Петра Могили, як духовного діяча XVII ст.

1.1 Життєвий шлях митрополита

Перш ніж перейти до життєвого шляху митрополита варто наголосити, що життя кожної знакової постаті сповнене різноманітних точок зору, свідчень. Які можуть відрізнятися певними характеристиками чи здогадок про видатну особу. Відновити справжню дійсність досліднику допомагають свідчення безпосередніх свідків тих подій, тобто людей, які практично в один і той самий час жили, творили в один період з особою, про котру пише дослідник. Не треба забувати про іноземних послів, дипломатів, що залишали свої нотатки про відвідини тієї країни, до якої їхали й визначали її головні особливості. Зацікавлення щодо раннього етапу життя будь-якої постаті є достатньо великим та значущим для дослідника, який хоче дізнатися про таку постать, як Петро Могила.

Петро Могила був сином молдавського господаря, який мав приналежність до одного з впливових боярських родів. Батька звали Семеон Могила, щодо матері, то за одними свідченнями належала вона до впливового Трансильванського роду. За іншими, що відзначають її приналежність до угорського княжого роду. Щодо імені її, то дослідники називають ім'я Маргарита, проте в переважній більшості праць відзначають ім'я Маргарет. Та говорять, що ім'я Маргарита просто переклад. Щодо дати народження власне Петра Могили дослідники схиляються до 21 грудня 1596 року. Цю дату у своїй праці, котра присвячена Петру Могилі, наводить історик С.Голубєв¹ на основі даних панегіриків², що були складені П.Могилі на день народження, говориться, що він: «Родився незадовго до свята Різдва Христового, а саме 21

¹ Голубев С. Т. «Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники» (Опыт ист. исследования). - Т. 1. - Киев. 1883. - 202 с.

² Панегірик – поетичний жанр, притаманною ознакою якого є захоплена похвала та уставлення визначної події чи подвигів видатної людини.

грудня, в день пам'яті київського митрополита св. Петра, на честь якого йому й дано ім'я (Петро)». Такої думки дотримуються: Митрополит Макарій та громадський діяч В. Терновський. Проте це – не єдина думка, котру треба навести у роботі, слід визначити, що деякі діячі дотримуються протилежної точки зору. Так історик С. Рождественський¹ вказує, як дату народження митрополита 1590 р. Натомість нам важливо знати дані точки зору цих дослідників, які у своїх роботах спиралися на різні матеріали джерел (актів, грамот) тощо. Тези дослідників є одним із характерних особливостей для позначення головних етапів життя митрополита. Можливо ці розбіжності не є суттєвим, але для нас мають певну особливість, що позначає різні думки чи характеризує відмінність різних досліджень істориків у даті народження. Слід сказати й про походження прізвища Могила, яке є родовим, тут варто навести версії, принаймні деякі з них. 1) Її наводить польський історик й дослідник у галузі генеології К.Несецький², котрий зазначив, що: «Могила – це шляхетське ім'я, здобуте в Бессарабії або в Дакії, де панувала слов'янська мова й означала «могилу» або «яму», у яку склали останки вбитих дружинників або воїнів. Й будучі нащадками з родини Муція (від якого й починається рід Могили), що був найбільш визначнішою особою в ділі Марса (у римській міфології бог війни – себто говориться про військові здобутки пращура Петра Могили) він «зустрічав» своїм мечем ворогів своєї батьківщини³, та як могутній воїн заповнив берега Дунаю могилами своїх ворогів й прийняв ім'я Могила». З даної версії дослідника можна зрозуміти, що пращур Петра Могили був видатним військовим діячем, який отримав славу завдяки своїм військовим походам проти ворогів. Тобто пращур Петра Могили мав велику славу, як воїн,

¹ «Значение комиссии об учреждении народных училищ в истории политики народного просвещения в XVIII-XIX веках». Пг. 1917. - 170 с.

² Niesiecki Kasper. "Korona Polska przy Zlotey Wolnosci Starozytnemi Wszystkich Kathedr, Prowincyi y Rycerstwa Kleynotami". - T.1-4. Lwow: w drukarni Collegium Lwowskiego Societatis Jesu. 1728-1743/URL:<https://polona.p/>

³ Білодід О. Згадка Петра Могили // Київська Старовина. К. – 1993 - №3

захисник й прославив свій рід. Але сприймати дану версію ми можемо, як досить таки красиву картинку, що має висвітлювати славетний родовід майбутнього митрополита. Проте все ж таки не варто її відхиляти, можна припустити, що К. Несецький, як генеолог, міг натрапити на родовід Могил або знайшов певні матеріали походження митрополита. Тоді це – досить вірогідна версія, котра маже допомогти сучасним дослідникам. 2) версія її вже наводить молдавський літописець Й. Некуиче¹. Він говорить про певну легенду, де йде мова про «битву проти угорців, що відбулася 1486 р., де один молдавський воєвода на ймена Стефан Великий втратив свого коня. Й один із найближчих слуг (достойників) на ім'я Луріче запропонував йому свого. І щоб воєвода зміг його осідлати, Луріче став на коліна. За це Стефан Великий його винагородив і дав ім'я (сьогодні це прізвище іменується) Могила. Оскільки Луріче² став для нього «могилою» - (тобто пагорбом), на який він зміг спертися й осідлати коня». З цього можна зробити коротенький підсумок, що походження прізвища «Могила» має різний характер у трактуванні. Один із авторів своїх праць спирається на легенду, інший до родоводу. Натомість ці свідчення, хоча б невеликі, але дають опис й тлумаченням звідки походить дане прізвище. Де ж народився Петро Могила? Щодо цього питання у роботах переважної більшості істориків вказується місто Сучава, яке тоді входило до складу Молдавського князівства, на сьогодні – це місто знаходиться на території Румунії. Що ж відомо про родичів Петра Могили? Тут інформації не досить багато, проте ми повинні хоча б згадати про деякі із них, аби скласти загальне уявлення про родину Могил. Яка була достатньо відомою, мала окремі зв'язки із знатними родами. І тут треба згадати про родича Петра Могили, свідчення про якого є – це Єремія Могила. Він був воєводою Молдавії певний проміжок часу, а саме

¹ Letopisetul Terei Moldoveisi Oseama de cuvinte («Літопис земель Молдавських від Дабижи – воєводи до другого правління К Маврокордаті»), редакція – Йон Пилат. 2 видання. Бухарест. 1943 - 48 с.

² Головащенко С.І. Образ Христа в богословсько-катехітичній, літературній та моралістичній творчості митрополита Київського Петра Могили // Образ Христа в українській культурі – К. 2001. 67 с.

від 1596-1606 рр. Щодо батька Петра Могили, то його звали Семеон Могила, був правителем Валахії від 1600-1602 рр., а потім був правителем Молдавського князівства приблизно 1606-1607 рр.¹ Внаслідок боротьби за владу у 1607 р. батько Петра Могили загинув в одній із збройних сутичок. Також як одну із вірогідних версій смерті деякі дослідники наводять одну про те, що його могли отруїти. Щодо матері Петра Могили Маргарет, то одразу після смерті свого чоловіка й захоплення у 1612 р. Кантемиром Мурзою молдавських володінь, вона разом із сином покинула терена Молдови сьогоднішньої та переїхала на українські землі, котрі перебували в складі Речі Посполитої. Де ймовірно їх прихистили родичі – князі: Стефан Потоцький², Самуїл Корецький та Михайло Вишневецький.

Освіта Петра Могили. Через брак достовірних свідчень та даних існує різноманітна кількість здогадок, припущень з приводу його навчання. Дане питання є достатньо суттєвим, воно відіграє усю важливість та значущість, адже нам безперечно потрібно знати де така людина, як Петро Могила, навчалася та яку здобула освіту. Де формувався її світогляд та краще зрозуміти особистість його. Точних свідчень стосовно навчання віднайти складно. Тому будемо схилитися на дослідників, котрі досліджували його шлях, життя та у своїх працях схиляються до різних джерел. Наприклад: С. Голубев³ вказує в своїх дослідженнях на достатньо тісні та дружні зв'язки, що існували між родиною Могил і Львівським братством, а проте з іншого боку зазначає, що «город Львів в кінці 16 ст. і початку 17 ст. був центром освіти». Тому вірогідно, що початкову освіту Петро Могила здобував у Львівському братстві у школі, котра була створена у 1586 р. Слід відзначити, що сім'я Могил дотримувалася православ'я і мала дуже тісний зв'язок з Львівським братством, бо постійно

¹ Абліцов В.Г. Енциклопедія. К.: Видавництво «Фенікс». 2016 - 277 с.

² Курас І.Ф. Петро Могила: Міжнародне визнання українського культурного діяча // Записки історичного факультету Одеського державного університету ім. І.І.Мечнікова. – Одеса – 1997 - Вип.5. 60-65 с.

³ Голубев С. Т. «Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники» (Опыт ист. исследования). - Т. 1. – Киев. 1883. – 210 с.

допомагала цьому закладу освіти коштами та послугами у будівельних роботах¹. Сьогодні – це можна назвати меценатством впливової родини Могил. Та й взагалі тут треба сказати, що Львів був неподалік від тодішніх Молдавсько-Валахійських володінь, а львівське братство, котре потребувало коштів для будівництва, закупівлі підручників тощо і саме тому воно (його представники) зверталися до своїх вірян (єдиновірних молдавських володарів) із проханням про матеріальну допомогу. Якою ж була подальша освіта Петра Могили, як його подальша освіта склалася? Цей момент із його життя є також досить суперечливим та можливо дискусійним. Але ця інформація потрібна для розуміння його як особистості, якою освіченою людиною він був. Нам варто відзначити головні його аспекти навчання, яке було після Львівського братства. Тож подальша освіта Петра Могили проходила у Європі. А саме у: Нідерландах, Франції та Німеччині. Також існує точка зору, що він вчився у Сорбонні. Цієї думки дотримувався педагог, перекладач В.Щурат². Він говорить, що: «Майбутній митрополит учився у відомому єзуїтському коледжі Ля Флеш у професора Декарта». Дану тезу автор наводить на основі листа, котрий має назву: “Magna ars disserendi de qualibet materia”³. Де стверджується, що Петро Могила вільно володів грецькою та латинською мовами. Та досить швидко зумів опанувати богословську науку. Тут треба трохи зупинитися аби трохи підсумувати, що як зрозуміло, Петро Могила отримав достатньо гарну освіту, спочатку у Львівському братстві, потім у вежах Європейських

¹ Нічик В.М. Петро Могила в духовній історії України. - К. 1997. 325 с. URL:Litopys.org.ua/nichyk/nich.htm.

² “Magna ars disserendi de qualibet materia” («Велике мистецтво обговорення будь-якої справи») або “Ars discurrendi de qualibet materia” («Мистецтво дискусії з будь-якої справи»). Johan Adam Weber., J.G.Endteri. URL:https://play.google.com/store/books/details/Ars_discurrendi_de_qualibet_materia?id=89/AAAAAcAAJ&hl=lt

³ “Magna ars disserendi de qualibet materia” («Велике мистецтво обговорення будь-якої справи») або “Ars discurrendi de qualibet materia” («Мистецтво дискусії з будь-якої справи»). Johan Adam Weber., J.G.Endteri. URL:https://play.google.com/store/books/details/Ars_discurrendi_de_qualibet_materia?id=89cAA&hl

університетів. Був людиною високоосвіченою¹, такою котра вільно могла застосувати свої знання та читати закордонні праці майже вільно. Як нам зрозуміло, людина без освіти не може існувати. Так чи інакше вона отримує певні головні або базові знання, що безперечно її формують як особистість. Впливають на внутрішній стан (розуміння важливості кожного окремого явища тощо). Здібності допомагають бути більш зосередженим, розумітися на окремих фактах й не тільки. Так взагалі знання допомагають зосередитись їй на вибір майбутньої професії аби продовжити вивчати певний предмет далі. Також він міг читати твори західноєвропейських письменників себто першоджерело, яке допомагало більш зрозуміти сам його зміст, ніж уже перекладений. Де інколи сенс твору може бути втраченим. Освіта взагалі формує людину, дає їй велику кількість знань, які допомагають їй по життю. Варто хоча б дещо сказати про окремі риси характеру Петра Могили, аби зрозуміти його більш краще та зрозуміти його суть. Окремі сучасники П. Могили відзначали його дещо жорсткий характер до ченців. Зокрема Я.Єрлич, український православний шляхтич, хроніст та автор польськомовного «Літописця» або «Хроніки різних справ і подій»². Який у своєму творі «Літопись Іоахима Єрлича»³ згадує «У Троїцькому та Пустинсько-Нікольському монастирях у 1633 році Петро Могила жорстко покарав його ченців». Також він згадує про запеклу перепалку між Петром Могилою та його, так би мовити, «супротивником» Ісаєю Копинським. «Начебто Петро Могила відправив своїх слуг у Києво-Михайлівський монастир, котрі в свою чергу зібрали усі речі митрополита, а самого, старого й нужденного в самій лишень волосянці

¹ Голубев С. Т. «Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники» (Опыт ист. исследования). - Т. 2. - Киев. 1883. - 205 с.

² Latopisies albo Kronicka Joachima Jerlicza - T.1. T.2. 1853. T1. - URL: pbc.biaman.pl T2-URL: pbc.biaman.pl

³ Літопись Іоахима Єрлича (1620-1673 гг.). Изд. Южнорусские летописи. Под ред.: О. Левицкого. -К. 1916 - 456 с.

посадили на коня та відправили до Києво-Печерської лаври»¹. При цьому той таки Я.Єрлич говоре що: «При своєму доброму та тверезому житті, він не мав бажань та слави світу цього»². І тут варто зупинитися, ми можемо простежити дві риси Петра Могили. З одного боку він постає, як такий досить жорсткий церковний діяч³, котрий достатньо жорстко ставиться як до ченців, так і до своїх колег. Ніби уся грубість та жорстокість зосередилась в одній людині, яка хоче досягнути успіху через свої примхи, позбавляючись своїх конкурентів. Не залишаючи їм жодного шансу на якийсь прихисток та спокійного та тихого життя. З іншого боку він постає перед нами як людина, яка не хоче жодної слави чи надмірної уваги до своєї персони. Навпаки хоче бути дещо скромним та не відрізнятися від, скажімо, звичайних людей. При цьому не варто думати, що ми прирівнюємо митрополита Петра Могилу до якихось інших видатних постатей. Навпаки відзначаємо певні риси, які притаманні кожній людині. Якою б вона не була, що саме: якщо вона займає певну посаду, та й навпаки проста людина можуть відрізнятися певними рисами свого характеру, який в кожній людині різний. Просто робиться акцент на його такій поведінці спілкування та й взагалі комунікації із ченцями.⁴ Характерно простежити як така постать, як він освічена, розумна, міг відображати свою поведінку. Так з одного боку це може здаватися трохи дивним, проте це безумовно показник так би мовити певного «портрету цієї постаті».⁵ Себто один із його ознак «портрету», який може розпізнати його серед інших. Розпізнати певні особливості, які сформували такого діяча, як Петро Могила.⁶ Це допомагає нам

¹ Latopisies albo Kronicka Joachima Jerlicza- T.1. T.2. 1853. T1. - URL:pbc.biaman.pl.

² Лтопись Иоахима Єрлича (1620-1673 гг.). Изд. Южнорусские летописи. Под ред.: О. Левицкого.--К. 1916 - 387 с.

³ URL:/litopys.org.ua/synopsis/syn

⁴ Феномен Петра Могили. Біографія. Діяльність. Позиція. - К. 1997 - 232 с.

⁵ URL:http://www.hram.Riev.ua/index.php.mode

⁶ Галант И.В. Киевский митрополит Петр Могила и его отношение к евреям / /Киевская Старина - К. 1905 - Ч.24. Т.89 - 243 с.

у тому, аби розглянути його не лише з однієї сторони: життя, діяльність, а й більш глибоко осягнути, якою хоча б приблизно він був людиною. Якою була його комунікація з іншими церковними ієрархами.¹ З минулої згадки ми зрозуміли, що про нього можна сказати, як про дещо меланхолійний характер. Хоча лише двох прикладів замало аби зрозуміти його більш краще ніж робити якісь висновки щодо нього в цілому й лише на основі двох висловлювань, тобто згадок хроніста Я.Ярлича. Проте це хоча б якісь згадки, так вони не відображають усього, проте є дуже корисними й стануть в нагоді для нас. Далі досить важливо зрозуміти де перебував Петро Могила після закінчення свого навчання. Ось на цьому етапі його життя дослідники дещо різняться у своїх свідченнях. Проте все таки вони схиляються до однієї із думок про те, що Петро Могила одразу після закінчення навчання за кордоном повернувся назад у землі тодішньої Речі Посполитої, зокрема історик С.Голубев вказує, що: після закінчення навчання Могила повернувся із «заграничних університетів».² Та вказує дату, коди це могло відбутися – це 1617 р., коли йому виповнилося 20 років. Зазначається й те, що до отримання сану митрополита й до того як він присвятив себе церкві, перебував деякий час у своїй власній резиденції у Жовкві, тодішнє Більське воєводство³. Яку йому міг надати або точніше якое допоміг у її отриманні С.Жолкевський. За іншою версією даний маєток міг належати комусь із родини Могил, який потім перейшов Петру Могилі, як спадок або як подарунок від родичів⁴. Проти не будемо на цьому зупинятися просто скажемо , що він мав певні володіння, якими міг вільно розпоряджатися

¹ Перету В.Н. «Книга души нарицаемая злото» Неизданное сочинение митрополита Петра Могилы // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI-XVII ст. вв. - М. 1962 - 327 с.

² Голубев С.Т. Лифос – полемическое сочинение, вышедшее из Киево-Печерской типографии в 1644 году // -АЮЗР. 1893 - Ч.1. Т.9 - 220 с.

³ Аскоченский В.И. Киев с древнейшим его училищем Академиею / В.Аскоченский Киев: Университетская типография - 1856. Ч.1. - 354 с.

⁴ Ганайчак Т., «Щурат Василь Григорович» // Енциклопедія історії України: у 10 т. // редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін. Інститут історії України. - К.: Наук. думка 2013. -Т.10: - 533 с.

та й жити заможнo, маючи власну резиденцію тим більше. Варто відзначити, що після його навчання у вишах Європи, під свою опіку його взяв коронний канцлер та гетьман С.Жолкевський¹. Опікунство для того часу річ не рідкісна, тут мається на увазі перебування молодого людини під керівництвом свого наставника, котрий мав йому допомагати, у підтримці й далі в майбутньому очолити або військо чи державну службу. Під керівництвом С.Жолкевського, точніше його впливу та зв'язків, Петро Могила потрапив до польської армії й був старшиною, міг керувати великим військом, здійснювати військові операції для тодішньої Речі Посполитої. Так Петро Могила разом із С.Жолкевським приймав участь у Цецорській битві 1620 р.² й очолював військо. У цій битві загинув опікун та близька людина, яка ним опікувалася й усіляко допомагала, С.Жолкевський³, саме Петро Могила за деякими свідченнями лише дивом зміг врятуватися. В даній битві турки розгромили цілковито польське військо та завдали йому значних втрат. Про те, що дана битва була такою значущою, а саме мала такі наслідки й просто мала достатньо велике значення, згадували панегіристи. Вони й засвідчували масштабність даної події й увесь її трагізм. Далі як уже стає зрозуміло після смерті С.Жолкевського Петро Могила опинився без свого опікуна, не дивлячись на те, що на даний етап він був повнолітнім, але все таки він мав й надалі свого протектора, на цей раз ним було обрано польського гетьмана Хоткевича⁴. Ось якраз із ним Петро Могила й прийняв участь у новій війні, це був 1621 р., яка увійшла в джерела й взагалі

¹ Крижанівський О.П., Плохій С.М. «Історія церкви та релігійної думки в Україні»: У 3 кн. - К. 1994. КНЗ - 83 с.

² Мшич Ю.А. Цецорська битва 1620 // Енциклопедія історії України: у 10 т. / ред.: В.А. Смолій та ін.: Інститут історії України НАН України. - К.: Наук.думка. 2013. Т.10 - 476 с.

³ Українці в світі. Стефан Кремпський. Архів оригіналу за 20 березня 2014. URL:<https://www.ukrainians-world.org.ua>

⁴ Сікора Р.Р. З історії польських крилатих гусарів. - К.: Дух і літера. 2012. URL:<https://duh-i-litera.com/z-istoriji-polskyh>.

історію, як Хотинська битва¹. Деякі історики згадують, що П.Могила усіяко застосовував свої зв'язки, аби доводити полякам не лише своє лояльне ставлення до Речі Посполитої, а й підкреслював ніби цим, що молдаване її підтримують. Бо як подекуди вважалося, що довіряти молдаванам не можна, себто вони не є надійними, та й сприймалися дещо вороже. Тому Петро Могила докладав багато зусиль, аби розвіяти певні чутки. Інший документ², котрий стосується безумовно Хотинської битви, говорить, що він був «охочим до певних послуг» Речі Посполитої, усіяко підкреслюючи свою вірність своєму опікуну Хоткевичу й в цілому Речі Посполитій³. Проти султана Османської імперії говорячи, що він жодним чином не підтримує його та вважає одним із головних ворогів для Речі Посполитої і всього християнського світу.⁴ Також про те, що Петро Могила приймав участь у Хотинській битві подекуди згадує румунська історіографія та, наприклад, в Історії, що її видавала румунська Академія писалося: «У польському війську перебував претендент на трон Молдавії (усієї), котрого призначили (що має продовжити) політику своїх попередників. Ним був Петро Могила, син Симеона... Разом із своїм незначним військом, Петро Могила йшов на північну частину Молдови, постійно слідкуючи за тим, щоб поляки не грабували молдавські терени й народ»⁵.

В даній битві, як ми знаємо, відіграло українське козацтво, яке очолював (себто був на чолі усього війська в цілому) Петро Коняшевич-Сагайдачний. Саме завдяки його зусиллям вдалося перемогти турків. До того ж сам Петро Могила був достатньо захоплений українським козацтвом, його непереможною силою та могутнього духу. «Побачив техніку й лицарське завзяття українського

¹ Сас П.М., Кіркенен Г.Н. Хотинська битва 1621 – битва за Центральну Європу. - К.: Балтія-Друк 2011. - 218 с. URL:<https://www.hugedamains.com>. (ISBN 978-966-8137)

² Poiuli Zegota. Pamietnikio wyprawie chocimskiejr.1621. - Krakow 1853

³ Chocim//Słownik geograficzny Krolestwa Polskego.-Warszawa:Druk "Wieku" 1880. T.1. - 598 с.

⁴ URL:www.deutschefotothek.de.

⁵ Сас П.М. Артилерія у Хотинській битві 1621 р. URL:history.org.ua.

козацтва, його вразило та вплинуло на його ставлення до козацького війська, великого захоплення огорнула його сина та духу завзята міць».

Окремі польські¹ історики в окремі часи свого життя, це приблизно XVIII ст.-поч. XIX ст. у своїх працях вбачали причину невдач у війнах зокрема у битві під Цецорою 1620 року вступ Петра Могили в чернечий сан². Можливо саме оці дві значно великі війни: битва під Цецорою 1620 р. та Хотинська битва 1621 рр. дещо вплинули на нього, так відкрили болісні рани душі його.

Оскільки, як ми вже дізналися раніше, його батько Семеон Могила загинув або від отруєння чи у боротьбі за владу у Молдавському князівстві, також досить таємнича й загадкова доля його матері, про неї якихось точних, конкретних відомостей немає³. Однак як думку про подальшу долю Маргарет можна навести окремі свідчення чи точки зору. Перша говорить, що вона жила у Молдавському князівстві або на теренах Речі Посполитої ймовірно у резиденції Могил в м. Жовква. Де далі вона перебувала і якою була подальша доля досить невідома. Також не слід забувати, що на нього безумовно вплинула смерть С.Жолкевського⁴, який ним опікувався й допомагав.

Усі ці події, які спіткали досить молодого Петра Могилу, досить велике справили не те що враження, а й зачепили повністю його внутрішній світ. Бо по факту він залишився сам. І ймовірно на нього здійснювався тиск, як зі сторони військових, так і всередині країни, особливо через програш у Цецорській битві 1620 р. Проте все таки через свої зв'язки, впливових родичів й ще через те, що

¹ Niesiecki Kasper. "Korona Polska przy Zlotey Wolności Starozytnemi-Lwow: Collegium Lwowskiego Societatis Jesu. 1728-1743. - Т.1-4. URL: <https://pdanna.pl>.

² Adam Boniecki: Herbarz polski: wiadomosci historyczno-genealogiczne. Т.1. Warszawa 1899. - 276-277 с. URL: <https://palona.plim>.

³ Дмитриев М.В., Флоря Б.Н., Яковенко С.Г. брестская уния 1596 г. и обществ. - пол. Борьба в Украине и в Белоруссии в кон. XVI - нач. XVII в. М 1996. - 316 с.

⁴ Лепявко С.А., Северин (Семерій) Наливайко//Володар гетьманської булави: Історичні портрети/Автор передмови В.А. Смолій.-К:Варта 1994-62-63 с.

у нього були такі опікуни, як С.Жолкевський¹ й Я.Хоткевич², він зумів вистояти під таким важким ударом долі й дещо згуртуватись.

Перемога польських військ та українських козаків під проводом Петра Коняшевича-Сагайдачного, який здійснив не один військовий похід, проводив багато часу у війнах. Та й загалом відзначився, як один з впливових гетьманів козаків. Який здіймав свою шаблю багато разів, прославився й своїми вдалим морськими походами. Один з них був у 1616 р. на Когору³. Змогли завдати цілковитої поразки туркам. Вдало провели військово-стратегічні плани та вдало змогли згуртувати свої сили проти ворога. Не можна й не збагнути того, що й певну роль у перемозі міг докласти й сам Петро Могила, який тоді перебував у війську Речі Посполитої в якості командувача окремим військовим підрозділом. Точно стверджувати звичайно не можна, проте дещо точно відомо із джерел, що у війську, тобто на чолі його, він все таки був. Якою ж була подальша його доля після завершення військових компаній 1620 та 1621 років? Після закінчення Хотинської битви 1621 року він покинув свою резиденцію у м.Жовква⁴ й полишив відповідно Більське воєводство. Та починає усе частіше думати про переїзд на Київщину, зокрема у місто Київ. Так, наприклад, перед переїздом він близько 1622 року відвідує Київ, їздить по церквам та соборам, вражаючись красою. Також у деяких джерелах вказується, що Петро Могила між 1621 або 1622 по 1627 роки вступив, тобто прийняв сан Києво-Печерського архімандрита та був на послуху в одному зі скитів у Києво-Печерській Лаврі⁵,

¹ Замлинський В.О. Богдан Хмельницький // Володар гетьманської булави: Історичні портрети / Автор передмови В.А. Смолій. - К: Варта 1994 - 166-167 с.

² Анатолий Грицкевич. Ян Кароль Ходкевич. Архивная копия. 1 марта 2012. История Беларуси, личности. URL:<https://asoby.liaitr.by>.

³ Горобець В.М. Україна: від козацької реформи Баторія до здобуття Сагайдачним Когори. 1578-1616 - К.: Видавництво «Кріон» 2010 - 192-193 с.

⁴ Лильо І.М., Лильо-Откевич З.М. Прогулянка Львовом. Путівник – К.: Балтія-Друк 2005 - 223-225 с.

⁵ Бобынэ Г.О. гуманизм в философии и общественной мысли Молдавии в XVII - начале XVIII веков. - Кишинев. 1998 - 229-301 с.

котрий знаходився на той проміжок часу на території, що сьогодні відноситься до села Михайлівка-Рубежівка під Києвом.

Десь приблизно у 1625 році Петро Могила прийняв чернечий постриг в Києво-Печерському монастирі. Проміжок часу між 1621 по 1627 року є достатньо великим для кожної людини. Оскільки, як вже зазначалося раніше, він знав богословську науку, а сім'я була православною й знала традиції, які відповідали тій епосі¹. Тому не можна говорити, що для нього це було чимось новим, навпаки, він знав богословську науку, оскільки мав відповідну освіту, відвідував церкву та й взагалі дотримувався її окремих канонів². Був глибоко віруючою людиною, яка вміла зосереджуватись на церковних звичаях й таємствах. Проте тут треба розуміти якою мовою велося богослужіння у церкві. Ну як вже ми знаємо, він достатньо вільно володів грецькою, а латину взагалі досить добре знав й читав різні літературні твори в оригіналі³. На той період місто Київ був у складі Речі Посполитої, тому мова у церкві переважно використовувалася церковно-слов'янська, ще грецька. Натомість зрозуміло, що польська мала свою вимову й використовувався нею документообіг. Натомість староукраїнська мова використовувалась замало. Та й релігійних текстів було дещо обмаль. Саме це на сьогодні одна із причин того, чому про нього говорять в негативному світлі. Як, приклад, наводять дослідники: Францію, Німеччину. Де спочатку у вжитку використовувалась латинська мова у релігійних текстах. То вже надалі почався розвиток національними мовами. Зокрема філологиня за освітою й викладач у Львівській політехніці Ірина Фаріон на YouTube каналі: Iryna Farion⁴ - зазначила, що у Німеччині Мартін Лютер докладав зусиль для

¹ Worman.J.H. "Mogila Peter. The American Cyclopaedia-1879." [URL:https://en.The American-Cyclopedia-\(1879\)](https://en.The American-Cyclopedia-(1879))

² Крижанівський О.П., Плохій С.М. Історія церкви та релігійної думки в Україні: У 3 кн - К. 1994. Кн 2. - 83 с.

³ Жиленко І.В. Записки святителя Петра Могили. К.2011. - 312 с. URL:https://www.academia.ed.ua.

⁴ URL:https://www. Youtube.com/wat. (Канал Ірини Фаріон) Фаріон І.Д. У пошуку себе // Дивослово: Українська мова у навч. закладах. - К.: Лід.Ко, 2003 N5 - 80 с.

розвитку німецької мови, переклав Біблію й писав нею свої твори. Але й слід звернути увагу на те, що ж спіткало Петра Могила до того, аби замість світської кар'єри військового обрати зовсім інший напрямок. Котрий приймав участь у таких війнах, як Цецорська й Хотинська¹, маючи військовий вишкіл, достатньо добре оволодів військовою справою, маючи певний хист до різних галузей життя, став, а точніше прийняв сан чернечий. Саме цей новий етап його життя та безумовно діяльності розпочинається період служіння у православній церкві й народові. Шлях, який був дещо новим, полишити усе: кар'єру, маєток. Розпочати новий виток свого життя, що саме так вплинуло на нього, а саме на такий вибір життєвий не відомо достименно². Проти слід говорити тут, що достатньо таки багато впливових або скоріше видатних осіб у ті часи обирали шлях служіння Богові та людям. Води дещо розчаровувались у світському житті³, від отих захмарних маєтків, розкошів тощо. Життя, яке було наповнене певних пестоців, яке могло викликати в них відразу від тих великих вподобань. Чернецтво вони сприймали для себе, як один із доцільних методів впливу на політичне життя країни, відігравати роль не світського правителя, скажімо бути королем або князем, який має велику владу в країні, слуг і придворних. А мати вихід на шабель духовного лідера країни, думки якого б дослухалися усі політичні діячі й політична еліта. Думки його з певних питань мали б великий сенс на міжнародній арені для того, аби вирішити питання, яке було для країни вкрай складне. Можна відзначити, що він все таки був підготовлений до такого серйозного та обдуманого рішення. Позаяк світська освіта і релігійне вчення (знання богословських текстів, читання не лише Біблії⁴, але й релігійної літератури в цілому) були тією з головних ознак, що безумовно могли

¹ Видатні постаті в історії України (IX-XIX ст.): Короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети / В.І. Гусев, В.П. Дрожжин - К.: Вища школа 2002 - 358 с.

² Шип Н.А. «Труды Киевской духовной академии» // Энциклопедия истории Украины: 10 т. / редкол.: В.А. Смолий и т.д.: Институт истории Украины НАН Украины. - К.: Научная мысль. 2013 - 193 с.

³ Липинський В.О. Релігія і церква в історії України. - Нью-Йорк, США. 1956 - 92-93 с.

⁴ Левицький І.В. Унія і Петро Могила, Київський митрополит. - К: «Фриц» 1875 - 35 с.

відповідати освіченості тогочасної людини із представників значно вищого прошарку населення. На початковому етапі під час перебування його у Києво-Печерській Лаврі¹, він, перебуваючи там, мав змогу або особистого спілкування з Іовом (Йовом) Борецьким або під впливом його церковних творів він перетворюється на особистість, яка вже була цілком готовою до релігійного життя та служінню церкві, вірі бути тією, хто прислухався до Бога і бути вірним йому до самого кінця.

Оцей перехід від світського життя до церковного викликав у людини велике сприйняття іншого життя, яке перебувало поза великих світських заходів. Знаходилося віддалік од того, яке було достатньо тихим, залучалося до своїх обов'язків. Читанню різних псалмів, Біблії², Святого Письма та багато інших церковних, точніше релігійних текстів. Життя, яке не було чимось схожим на життя якогось військового, що міг очолювати військо, чи князя. Воно вимагало чіткого дотримання правил, які снували тоді й зараз. Ну тут слід назвати дотримання посту скажімо перед великими святами, як Пасха чи інші. Виконувати різні обов'язки церковні, проводити богослужіння³. Спілкування з вірянами тобто дотримуватися великої кількості канонів, які були необхідними для церковного діяча, що присвятив себе церкві. Можливо Петро Могила міг зрозуміти, що в цій сфері свого життя, а саме церковно-релігійній, він зможе колись отримати достатньо велику церковну посаду Митрополита, яку отримав 1633 року.

Будучи архімандритом Києво-Печерської Лаври⁴ Петро Могила хотів утворити школу, яка б була при монастирі. Це сприяло б розвитку освіти,

¹ Нічик В.М. Гуманістичні тенденції в творах членів гуртка друкарні Києво-Печерської Лаври // Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні - К. 1991 - 102 с.

² Косів Сильвестр // «Українська мала енциклопедія»: 16 кн.: у 8 т / проф.. Є Онацький. - Накладом Адміністрації УЕПЦ в Аргентині. 1960. Т3. кнVI: Літери Ком-Ле. 733-734 с.

³ Крижанівський О.П., Плохій С.М. Історія церкви та релігійної думки в Україні: У 3 кн - К. 1994. Кн 1. - 74 с.

⁴ Жиленко І.В. Записки святителя Петра Могилы. К. 2011. - 310-311 с.

залучення молоді до церковного життя. Навчання певним традиційним висвятам, які б формували особистість, не перериваючи її внутрішнього світу. Також залучати певні традиційні методи освітнього процесу із західно-європейських освітніх закладів, переймаючи собі певні його елементи. У ньому здійснювалася б підготовка молодих священнослужителів це й: священників, які б могли дещо скласти конкуренцію Римо-Католицьким священникам¹. Тодішнє українське суспільство було майже не готовим до таких новацій, котрі їм пропонувалися в галузі освіти. Це призводило до виступів й невдоволення переважно містян у Києві й козацтва. До того ж окремі представники духовенства були невдоволені діями Петра Могили, особливо вони не були прихильниками запровадження у ній латинської чи польської мов². Виражали свої незадоволені погляди й на традиційні освітні методи, які прагнув впровадити Петро Могила з іноземних вишів. Він прагнув поєднувати головні риси тогочасної освіти з традиціями освіти, які існували в Речі Посполитій. У нього були плани щодо деяких поєднань богословського навчання із українським православ'ям. Дотримуючись канонів й традицій, притаманних теренам скажімо Києва, й взагалі розвинути таку мережу, що мала б поширення в інших монастирях. Покращила б освітній процес на теренах сучасної України. При цьому він усіляко намагався дотримуватися освітніх традицій, що були започатковані у часи Київської Русі, але враховував тенденції та віяння із європейського зразку. Вивчення предметів: риторики, граматики, філософії, богослов'я. Які сприяли широкому погляду на наукові особливості, висвітлювали матеріал, що зацікавлював би учнів в навчанні. Перебуваючи під тиском української шляхти, духовенства, на чолі якого перебував митрополит І.Копинський, запорізькі козаки особливо прагнули вплинути на нього, саме

¹ Shevchenko L. The Many Worlds of Peter Mohyla // Harvard / -The Kyiv Mohyla Academy.Ukrainian Studies.-Cambridge. 1984 - 175-176 с.

² Головащенко С.І. Образ Христа в богословсько-катехітичній, літературній та моралістичній творчості митрополита Київського Петра Могили // Образ Христа в українській культурі – К. 2001. 63-64 с.

тому Петро Могила й погодився на об'єднання Лаврської та Братської шкіл у 1631 році¹.

Життєвий шлях митрополита Петра Могили був достатньо складним. Смерть батька, переїзд із рідних терен до іншої країни, навчання за кордоном, служба (спочатку опікунство) в армії. Приймав участь у серйозних війнах, смерть близької людини (хоч і була вона його опікуном) все це зробило його дуже сильною та витривалою людиною, яка не дивлячись на свої такі важкі обставини долі, які її спіткали, змогла знайти в собі сили й рухатись далі. Змінила своє життя, якщо не сильно, то достатньо кардинально, ставши ченцем. А потім отримала таку серйозну церковну посаду митрополита, на цій посаді Петро Могила перебував чотирнадцять років. Помер у достатньо молодому віці, на момент смерті йому було 50 років, це сталося 1 (11) січня² 1647 року. Перед цим за кілька днів до смерті він склав духовний заповіт. У якому більшість свого майна залишив за Києво-Братською колегією. Їй за заповітом відходило: близько 81 тисячі злотих, нерухоме майно, різні коштовності й бібліотека. За деякими свідченнями істориків там були твори: Горація, Сенеки, Цезаря, Макіавеллі та Цицерона. Там також були: польські хронічки, руські літописи, різні збірки та хронографії. Були твори, які Могилі залишив Іов Борецький. За його ж таки волі тіло його 3(19) березня 1647 року перенесли до Великої церкви Києво-Печерської Лаври. З 1996 року Петра Могилу було канонізовано у світі Української Православної Церкви всіх без винятку конфесій.

Щодо його нащадків, то безумовно рід Могил був досить великим, мав багато його представників, просто інформації щодо них немає практично, є звичайно окремі здогадки, але якихось точних не зустрічається. Натомість 29 жовтня 2018 року в інтерв'ю на YouTube каналі Люкс ФМ, яке веде Слава

¹ Жуковський А.П. Могила й питання єдності церков. - К.: Мистецтво, 1997. - 429 с.

² Letopisetul Terei Moldoveisi Oseama de cuvinte («Літопис земель Молдавських від Дабижи – воєводи до другого правління К Маврокордаті»), редакція – Йон Пилат. 2 видання. Бухарест. Румунія – 1943 - 46 с.

Дьомін, українська співачка Наталя Могилевська¹ сказала, що має велике родове дерево, яке передається у її родині з покоління в покоління і що її родичем був Петро Могила². Звичайно точно говорити ми не можемо, проти така інформація все таки свідчить, що нащадки митрополита є і що великий рід Могил залишився. Пам'ять про його життя назавжди залишиться в історії та культурі України. Не дивлячись на різкі критичні погляди, на його реформування церкви та зміну її, як великого духовного осередку.

1.2 Початок церковної кар'єри

Отож 1621-1627 рр. відзначені часом перебування Петра Могили у Києво-Печерському монастирі³, де він прийняв чернечий постриг. Даний проміжок часу є досить великим для даного діяча і є свідченням того, що полишаючи військову діяльність багато явищ сприяли тому, що уся складність долі була великою для нього, залишила характерний відбиток на все велике його життя.

Те що Йов Боретський⁴ допомагав Петру Могилі на його шляху до церковного служіння в істориків давня думка сумнівів не викликає. Деякі дослідники називають Й.Боретського поплічником або опікуном, чи то наставником, який надалі мав узяти «роль» колишніх опікунів Я.Хоткевича⁵ та С.Жолкевського, допомагаючи йому у формуванні релігійного світогляду Петра Могили аби активізувати у нього віру до Бога й залучення його до церковно-релігійної діяльності в майбутній допомозі до становлення до шляху

¹ Інтерв'ю Наталі Могилевської для СЛАВА+. URL:<https://youtube.be/Vfi/>

² Latopisies albo Kronicka Joachima Jerlicza - T.11853. URL:pbc.biaman.pl.

³ Галант И.В. Киевский митрополит Петр Могила и его отношение к евреям // Киевская Старина - К. 1905 - Ч.3. Т.88 - 223 с.

⁴ Боретський Іван (Йов) // «Філософський енциклопедичний словник» / В.І. Шинкарук (гол.редкол.) та ін. - К.: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис 2002 - 740-741 с.

⁵ Сас П.М., Кіркенен Г.Н. Хотинська битва 1621 – битва за Центральну Європу. - К.: Балтія-Друк 2011. - 214-215 с. URL:<https://www.hugedamains.com>. (ISBN 978-965).

отримання дещо високої релігійної посади митрополита, що власне й отримав в кінцевому рахунку він дану посаду у 1663 році за сприяння короля Речі Посполитої Короля Владислава, який затвердив його королівською грамотою у Києво-Софіївській церкві. Спілкування з Йовом Борецьким формувало його світогляд, відзначало його подальший шлях у церковному житті. 21 березня 1627 року після смерті архімандрита Києво-Печерської Лаври Захарія Копистенського, постало питання, хто очолить дану посаду, розпочався вибір та залучення усіх церковних діячів до такого собі обговорення, хто займе цю посаду. За деякими свідченнями істориків відбувалася невелика боротьба за наявний пост архімандрита Києво-Печерської Лаври¹, деякі з них відзначають близько чотирьох претендентів. Нашої уваги дана подія заохочує тим, що вона впливала на формування подальшого розвитку між церковними служителями різних церков та соборів на стосунок між ним і Петром Могилою. Хто ж вони були дані претенденти на звання такої високої посади? Одним з них відзначають Теофана Боярського², саме він на початковому етапі «такого собі відбору» серед ченців лаври повинен був замінити померлого архімандрита, проте дану кандидатуру не затвердив сам король, він призначив новий вибір на вакантне місце. Проти таке був не менш важливий діяч церкви³, котрий прагнув обійняти посаду, зокрема ним був О. Герман Тишкевич, якого направили уніатським священиком, його розглядали, як одного з претендентів і наступником Захарія Копистенського. Тут слід говорити про те, що його підтримувала певна група церковних діячів, серед них священики. Другу групу можна назвати уніацькою, де головним керманичем був Й. Вельямин Рутський, проте йому не вдалося обійняти дану посаду через озброєнні сутички житомирського старости Яна Тишкевича. Ще одним претендентом був Василь

¹ Болдирев О.В. Історичні особистості України - Одеса.: Маяк 1993 - 357 с.

² Історія України. Хрестоматія. Під ред.. В.П. Литвина. - К.: Наукова думка. 2013 - 150 с.

³ Коцур В.П., Коцур А.П. Історіографія історії України: Курс лекцій / В.П. Коцур, А.П. Коцур – Чернівці.: Золоті литаври 1999 - 328 с.

Копистенський¹, який був ігуменом Дятеловецького монастиря, до того ж він був одним з досить близьких родичів попереднього архімандрита Захарія, на його кандидатуру схилилося багато церковних діячів, проте про нього якихось вагомих важливих документів немає². Дані кандидати на посаду проводили різні компанії проти самого Петра Могили. Вони висловлювали свої сумніви щодо нього та наводили деякі аргументи щодо цього, серед них варто навести деякі, аби цілком зрозуміти усю складність й важкі обставини, в котрих перебував Петро Могила: одним з них був такий аргумент, що колишній очільник війська при королі й головнокомандуючий, який був на війнах Цецорська³ та Хотинська, мав достатньо молодий вік й не мав достатнього досвіду, щоб займати дану посаду.

Достатнє значення мав такий аргумент проти Петра Могили, відзначався тим, що він був з «землі чужої». Себто не мав походження з Київщини і мав не то що й молдавське коріння, а й мав походження з Молдавського князівства. Розглядалося й таке, що його зв'язок з архієпископом Мелетієм Смотрицьким, який спілкувався з Петром Могилою й перебували в достатньо тісних стосунках. Так ченці Лаври дуже підозріло ставилися до зв'язків між ними й думали, в Петра Могили є серйозні ставлення до католицької церкви й схилення на бік католиків, це був один з аргументів, який висували священники. Це був не один закид, який мав послабити його позиції на шляху до отримання посади, проте не дивлячись на дані обставини та усю складність ситуації, 6 вересня 1927 року⁴ було скликано Печерську капітулію в Житомирі.

Тут слід навести одну невелику цитату: для підкреслення даних обставин

¹ Грабовський С.І. Нариси з історії українського державотворення - К.: Генеза 1995 - 221 с.

² Русин М.Ю., Огородник І.В. Історія української філософії. Навчальний посібник. - К: ВПЦ «Київський університет» 2008 - 318-323 с.

³ Мшик Ю.А. Цецорська битва 1620 // Енциклопедія історії України: у 10 т. / ред.: В.А Смолій та ін.: Інститут історії України НАН України. - К: Наук.думка. 2013. Т.10 - 472-473 с.

⁴ Світлична В.В. Історія України: навчальний посібник / Ред. Ю.М. Алексєєва. Львів.: Новий Світ. 2002 - 129-130 с.

проведення цього засідання: «Все духовенство та обивателі вибрали на архімандрита Печерського-Київського вельможного Петра Могили, воєводица земель молдавських, людину вельми знану...»¹.

Даний вибір ухвалив своєю королівською грамотою Король Сигізмунд III², рішення було прийнято за одними свідченнями 28, а за іншими 29 листопада 1627 року. Проте сам «акт висвяти Петра Могили на пост архімандрита було запроваджено в силу тільки в грудні того року». За іншими свідченнями даний акт набрав законної чинності лише на Різдво Христове. Дослідники відзначають, що Петро Могила мав би отриманням цієї посади завдячувати Йову Борецькому. Бо саме він мав достатньо великі зв'язки у Лаврі, а також мав деякий вплив на Київську шляхту. До отримання їм цієї посади мали безпосереднє відношення й застосовували усякі можливості польські магнати, бо саме вони могли мати стосунки з родичами Петра Могили, бо й сам Могила згадував трохи про цю ситуацію у своїй однієї з небагатьох праць, які він видав в своєму житті за нетривалий проміжок свого життя, вона мала назву: «Триадіон»³.

Деякі історики (Е.Гурмузакі⁴ та Н.Йорга) доводили, що Петро Могила намагався доводити церковним служителям, що він має незалежні інтереси в Польщі.

Так один з істориків пише про те, що «Він заслуговує на підкреслення того факту, що вступ Петра Могили на шлях церковно-православної діяльності та дружній співпраці із іншими церковними ієрархами й висвята патріарха

¹ Курас І.Ф. Петро Могила: Міжнародне визнання українського культурного діяча // Записки історичного факультету Одеського державного університету ім. І.І.Мечнікова. – Одеса – 1997 - Вип.5. 58-59 с.

² Чухліб Т.В. Сигізмунд III Ваза. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А.Смолій (голова). Інститут історії України НАН України - К.: Наук.думка 2012 - Т.9. - 551 с.

³ Феномен Петра Могили. (Біографія. Діяльність. Позиція) / [В.П. Климів, А.В. Колодний та інші] - К.: Дніпро 1996 - 271 с.

⁴ I.G. Sbiera "Hurmuzachi" Enciclopedia Romana. Bucharest 1900 735-736 s.

Феофана привернули увагу Короля Сегізмунда III¹, бо положення Православної церкви у Речі Посполитій було достатньо несприятливим, відзначалася слабкість усієї церковної системи між окремими стосунками православних ієрархів». Відзначається, що молодий архімандрит не мав наміру полишати православну віру і дещо міг не погоджуватися з владою, проте він складав для неї великої конкуренції.

Після свого призначення за окремими свідченнями дослідників у достатньо короткі терміни Петро Могила починав поступово здійснювали заходи з впровадження певних конкретних кроків на шляху до впровадження Православного богослужіння, утворення й складання у єдину систему уніфікації церковних обрядів, що мали б стати основою для збереження Православ'я² в умовах, коли ситуація набула складного характеру та мала достатньо складний поступальний характер католицизм й поширення Унії. Він перебував у складному становищі оскільки прагнув залишитися у дотриманні православної віри й не звертати з шляху, який обрав для себе.

В 1628 році він видає у Лаврі перекладені ним церковні твори, серед різноманітної кількості робіт ми повинні назвати лише окремі з них, які мали значення для того часу та умов, коли він прагнув дещо змінити православ'я у бік його реформування. Серед таких робіт ми визначаємо роботи: «Агапита діакона главизни поучительни»³ та «Тріодь цвітная»⁴, в яких підкреслювалося важливість, вагомість і головна мета у церковній діяльності і підкреслювалось значення церковних гімнів. На цьому він не зупинявся, а навпаки розпочав

¹ Чухліб Т.В. Сигізмунд III Ваза. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А.Смолій (голова). Інститут історії України НАН України - К.: Наук.думка 2012 - Т.9. - 549-550 с.

² Плічковський Н.О. Нарис історії Української православної церкви / Н.О. Плічковський-Сідней; Аделаїда: Консисгорія УАПЦ в Австралії і Новій Зеландії 1988 - 120-121 с.

³ Котляр М.Ф. Агапіт (Агапій) Печерський // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін., Інститут історії України НАН України - К.: Наук.думка 2003 - Т.1 – В - 687-688 с.

⁴ Петро Могила. Акти колоквиуму, присвяченого 40-річчю від дня народження (ЮНЕСКО, Париж, 5 листопада 1996 р.) / [упор. Ю.П. Кочубей] - Париж.: ЮНЕСКО, Наукове товариство ім. Шевченка Посольство України у Франції 1997 - 92-93 с.

активну діяльність із написанням саме власних церковних творів, що мали б стати такою собі опорою для подальшого розвитку літературної діяльності на теренах сучасної України. Так, наприклад, твори, з яких він розпочав писати свої роботи, були такі: «Службник»¹ (1632 рік). Він на сьогодні майже три з половиною сторіччя слугує православної церкві на території сучасної України й подекуди використовується поза її межами. Наступна робота, про яку неможливо не знати, є робота, котра має безпосереднє відношення до однієї з пізніх робіт на сьогодні, дослідники відзначають, що вона була написана незадовго до смерті Петра Могили, а саме вказується дата – 1646 рік, вона має назву «Величний Требник»². Він є своєрідною церковною енциклопедією, у якій відображається різні православні традиції й обряди, які мали своє відношення до періоду, в який жив Петро Могила.

Ще однією роботою, про яку варто знати, є робота, про яку маємо говорити та визначити для себе головні її ознаки, це «Православне ісповідання віри»³ 1640 року, яка була створена Петром Могилою у співпраці з Ісайєю Трохимовичем Козловським. На основі ґрунтовного дослідження християнських джерел, яка у подальшому стала однією з основ віровчення для усього світу православ'я, вона визначає головні риси, які були характерними для системної роботи церковного твору. Видатний історик та громадський діяч Микола Костомаров (1817-1885 рр.) так відгукнувся та оцінив перші кроки Петра Могили на посаді архімандрита: «Новий архімандрит впроваджував велику роботу в сфері діяльності монастиря, проводив, наглядав за діяльністю священнослужителів, що перебували у селах й були лаврських маєтках

¹ Службник і Требник Петра Могили 1632 року. Ч.1 і Ч.2. URL:<https://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0000129/>

² Службник і Требник Петра Могили 1632 року. Ч.2. URL:<https://irbis-nbuv.gov.ua/000329>

³ Плічковський Н.О. Нариси історії Української православної церкви / Н.О. Плічковський - Сідней; Аделаїда: Консисторія УАПЦ в Австралії і Новій Зеландії 1988 - 125-126 с.

малограмотних наказав читати, а впертих і своєвільних віддавати покаранням»¹.

Він відзначав, що за часів його перебування на цій посаді, Петро Могила² не шкодував витрат на оздоблення, впорядкування самої лаври пустинно-миколаївського монастиря, допомагав решті церков, монастирів, які потребували значної допомоги й підтримки у складні часи. Він заснував Голосіївську Пустинь³, за власний кошт побудував при лаврі богадільню для жебраків та мав наміри звести при Печерському монастирі вищу школу. Зі слів цього діяча можна зрозуміти, що майбутній митрополит мав достатньо серйозні наміри з розвитку церкви та здійснював заходи, які мали поліпшувати складне становище церков у часи, коли вона перебувала в скруті, також не полишав своїх намірів щодо допомоги нужденним, які мали складні обставини свого життя та перебували в скруті. Як стає зрозуміло з початкового церковного життя Петра Могили, він пройшов складний етап свого життя перед тим, як отримав посаду архімандрита, отримавши її, зумів організуватись в роботі церкви, не полишаючи її в складні часи, розпочав конкретні кроки до перших спроб у здійсненні реформ, не зупинявся на шляху видання творів, писав власні роботи, займався перекладами робіт, тобто здійснював роботу, аби релігійні твори мали свої поширення на теренах Речі Посполитої⁴, підкреслював цим змогу до власних проявів у релігійній діяльності, для їх поширення серед церковних ієрархій та привернути увагу до творів, які складали основні вивчення християнських джерел.

¹ Костомаров Н.И. Киевский митрополит Петр Могила // Исторические произведения. Автобиография. К. 1989. 1989 - 210-211 с.

² Жуковський А.П. Роль митрополита Петра Могили у піднесенні Української Православної Церкви [Електронний ресурс] / А.П. Жуковський. URL:<https://www.hram.in.ua/index.php>.

³ Йосипенко С.В. Теолого-політична проблема в ранньо-модерній духовній культурі. Стаття 3: Толерантність та питання єдності церков. Філософський альманах - К: Центр духовної культури 2006 - N59 - 169-172 с.

⁴ Казимира Б.О.Християнство в житті українського народу / Б.О. Казимира // На перехресті двох тисячоліть. - К. 1984 - 15-17 с.

1.3 Ідея єдності християнських церков

Діяльність та церковна служба Петра Могили¹ відбувалися у досить складний час в історії усієї православної церкви на території сучасної України. Так в 1596 році, як відомо, була підписана Берестейська унія, у її кінцевому результаті переважна частина православних ієрархів визнали верховенство Папи Римського. Натомість Київська Православна Митрополія² мала єдність із Римо-католицькою Церквою, у цей час часто чинилися різні суперечки, які розкололи тогочасне суспільство, одні хотіли зберегти певну самостійність в питанні православної незалежності, інші прагнули залишитися в унії з католицькою церквою. Ті православні служителі, серед яких були священники й митрополити, прагнули не визнавати даної Унії³, при цьому хотіли залишитися на власних позиціях, їх невелика кількість виступала проти унії, вони висували свої аргументи, щодо неї, що вони можуть втратити свою владу, опинитися поза межами церковного життя, та мати втрачену силу в церковному житті влада ж була достатньо зацікавлена у втіленні основних положень унії і здійснювались певні утиски щодо тих православних ієрархів, які не визнавали зверхності Риму⁴.

Петро Могила вбачав своєю головною метою в своїх баченнях, які мали б сприяти розвитку церкви, це перед усім примирити православних діячів, тих, що мали наміри визнати унію, та тих хто виступали проти самої унії. Він подекуди приходив до висновків що як що єдність має бути серед

¹ Федорів Ю.В. Історія церкви в Україні / Ю.В. Федорів – Торонто, Канада 1967 - 358-360 с.

² Феномен Петра Могили. (Біографія. Діяльність. Позиція) / [В.П. Климов, А.В. Колодний та інші] - К.: Дніпро 1996 - 254-256 с.

³ Плічковський Н.О. Нарис історії Української православної церкви/Н.О. Плічковський - Сідней; Аделаїда: Консистерія УАПЦ в Австралії і Новій Зеландії 1995 - 118-120 с.

⁴ Стоколос Н.В. «Для миру церковного і добра віруючого народу» (Що стало на заваді поєднанню православних церков в Україні) // Н.В. Стоколос. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії - Рівне. 2006. Вип.8 - 10-12 с.

християнських Церков¹, то дане питання варто залишити богословам, дана думка мала на меті досягнути єдності будь-якими засобами, які стануть дієвими на шляху до розв'язання цієї проблеми (Питання).

Однак варто наголосити, що церковна єдність – це не результат окремої праці якогось окремого ієрарха та їхня самовіддача таких, як Петро Могила², але й пошук конкретних шляхів до вирішення складних питань, яких стосувалися церковних сфер, та їхній вплив на досягнення переговорів та здійснення якихось компромісних рішень у розв'язанні складних питань церкви. Основні шляхи вирішення питань єдності церков³, на яких базувався принцип об'єднання їх, був шлях взаємоповаги та компромісу за божої допомоги досягнути шляху вирішення його, шляхом подолання перешкод на шляху його розв'язання. Петро Могила не прагнув залишити питання єднання церков до кращих часів, оскільки він навпаки прагнув докласти якомога більше зусиль до створення можливості єднання церкви. Існує версія, що він уклав певну (доктрину), яка мала вирішити всі головні питання серед християнських конфесій. Сам Петро Могила уній⁴ вбачав, що Помісна церква залишиться незалежною у питанні своєї власної структури та зможе вільно здійснювати своє самоуправління, яка мало залишиться таким самим, як і до об'єднання в майбутньому. Натомість єдиним, що мало бути в майбутній єдності, це патріархальний устрій.

Він не був прихильником якоїсь певної «перехідної» системи не тільки в вирішенні питань, що стосувалося церкви взагалі, але й не подобався якийсь

¹ Шевченко І.Д. Україна між Сходом і Заходом: нариси із історії культури до початку XVIII століття / І.О. Шевченко - Львів. 2001 - 243 с.

² Погорецький В.О. Філософсько-теологічне вчення Петра Могили / В.О. Погорецький.К: Наук.думка 2010. - N4 - 100-101 с.

³ Погорецький В.О. Петро Могила у національно-духовному житті України: історіографія проблеми // В.О. Погорецький. Україна – Європа - Світ.: Міжнародна збірка наукових праць. - К. Гол.ред. Л.М. Алексієвць 2010. Вип.5. - Ч.1. 270-273 с.

⁴ Шкрібляк М.В. Уніатизм і проблеми унійності в епоху Середньовіччя/мислителів: Колект. Монографія. Ред. В.О. Балуха-Чернівці: 2012 - 279-281 с.

перехідний етап на шляху до об'єднання Церков.

Він розглядав питання єдності так, що Церква¹ повинна ухвалювати незалежні рішення, повинна зберегти в собі традиційні методи, які були до майбутнього об'єднання, також вона мала залишатися в плані самоуправління незалежною, а коли стала б підрозділом в структурі загально-об'єднаної, то рішення, які вона б ухвалювала, не слід вважати легітимними без ухвалення у вищій владній інституції. Саме тому першочерговим завданням, яке б мало бути й яке Петро Могила хотів впровадити, як одне із головних, це утворення патріархату, який мав стати незалежним від впливу та прояву й без тиску від Риму² та Константинополя. Із метою питання про церковну єдність він як певну альтернативу пропонував скликання якогось загального церковного Собору (Розглядалося з точки зору сучасного об'єднана конференція державного рівня, а не церковний Собор). Вона мала на меті позбавитись будь-яких перешкод з боку Риму та збільшити вірогідність залучення до неї найбільш зацікавлених осіб. На ній повинні були вирішити найбільш гострі питання такі, як обговорення спочатку на повітовому сеймі та відповідно обрання делегатів від нього, що представляли б свої інтереси на церковному соборі³. Також це питання мало було б розглянуте на загальнодержавному сеймі: де були представники духовенства та миряни. Було б проведене спільний з'їзд та їхня спільна участь в роботі над створенням певного законодавства.

Петро Могила прагнув церковного об'єднання не тільки шляхом того, щоб в православ'ї ширились єриси⁴, але й тому що її поділ мав значні суперечливості та й загалом об'єднання не розглядалося таким, як суперечило б

¹ Шкрібляк М.В. Ідейно-еклезіологічні пріоритети Церкви в сучасній Україні: декларації та реалії / М.В. Шкрібляк // Релігія та Соціум Часопис - Чернівці.: Рута, 2008 - N1 - 130-133 с.

² Панасюк В.В. Митрополит Петро Могила – Фундатор Національно-культурного відродження в Україні / Авт.кол. Панасюк В.В. Львів 1995 - 26-27 с.

³ Семчинський С.О. Петро Могила – митрополит, учений // Пам'ять століть. - 1997 N3 - 110-112 с.

⁴ Матковська І.Я., Козачинська В.В. Петро Могила в духовній історії України // Український історичний журнал. - К. N5 - 2000, С 28 с.

її самій природі, а також розглядають історики з позиції, що сам митрополит міг якимось чином дізнатися, що питання єдності церков мали бути зацікавлені, як Варшава¹, в якій були представники, що виступали з одного боку не проти, але в водночас були насторожені такими діями, натомість значна більшість Унії були дещо стриманих позицій, яким чином не висловлювались взагалі в Москві, цю ідею значна частка сприймала з невдоволенням, вона вбачала в цьому відхід української православної церкви з виходу з в пів впливу її сфери інтересів, не хотіла втрачати свій контроль над нею та як наслідок боялась послаблення своїх позицій не тільки в церковному та релігійному житті, а це мало б свій вплив на міжнародній арені. Вихід в цьому Петро Могила розглядав аби церква, як структура, що виникала об'єднанню так і яка була до об'єднання, не мала б контролю й не була підлеглою польському контролю та не було б здійснено контролю з боку Москви, або Константинопольського Патріархату² натомість патріархат залишався б у Києві.

Щоб дана ідея мала підтримку серед не тільки народу, а й духовенства повинна бути проведена підготовка до цього, наприклад: серед українського народу розвинути головні осередки в освіті й культурі та зорієнтуватися на західно-європейські традиційні методи в освіті, які б стали початком до виникнення більш широкої мережі освітнього простору, проте досить негативною була позиція Римського престолу, вона ставилась досить негативна «Нової універсальної унії»³, висловлювалася проти створення Київського Патріархату, була стриманою в деяких питаннях, що пропонував Петро Могила. Вони побоювалися внутрішнього неспокою серед українського народу

¹ Костомаров М. Історія України в життєписах визначних її діячів. - Львів. 1918. К.: Україна (перевидання) 1919 - 190-201 с.

² Жиленко І.В. Історія знайдення мощей святого рівноапостольного князя Володимира святителя Петром Могилою за різними джерелами (Про церковне життя). // Жиленко І.В.. - К.: Лаврський альманах - 2002. - 117-120 с.

³ Краснов О.М. Неизвестній святой // Кишневський обозреватель, Кишнев, Молдова - 2004; N29 - 10-12 с.

через те, що були поширені ідеї про план польського короля Владислава IV Вази¹, де розглядалися об'єднання православної церкви разом з уніацькою, як її називали під головуванням Папи Римського, також з даного плану було зрозуміло і про те, що в ньому розглядалася кандидатура Петра Могили на очолення ним патріаршого престолу, цьому могли досить сильно завадити українські козаки, що могли зруйнувати дані плани, що до конфесійної єдності цих церков.

29 червня 1629 року в Києві повинен був бути скликаний помісний собор², на якому мали б бути обговорені питання спільного примирення православних із уніатами проте позитивних наслідків після собору, які б дійсно посприяли примиренню, не відбулося.

Достатньо вагомим ударом завдала Петру Могилі смерть Йова Борецького³, цю невтішну звістку Петро Могила отримав 16 січня 1631 року, коли повертався до Києва із освячення у Львові ставропігійської церкви. Ця церква була побудована на кошти Львівського братства, а також і з великого внеску коштів, які пожертвував сам Могила. Невдалі та усілякі спроби примирити церкву мали велику безнадійність в православному оточенні та й в уніацькому. Так, наприклад, ректор Київської братської школи Касіян Сакович зазначив: «Ми – діти одного батька, син однієї матері, навіщо нам розривати угоди, навіщо один одного відправляємо до пекла, та навіщо один одного викликаємо»⁴.

Після смерті Йова Борецького та й ознайомившись з його заповітом за

¹ Андрусишин Б.О. Владислав IV Ваза // Політична енциклопедія Редкол.: Ю.А. Левенець (голова). - К.: Парламентське видавництво, 2011 - 765-767 с.

² Власовський І.Ф. Нарис історії Української Православної Церкви. Т2. (XVII ст.). Торонто, Канада – 1965 – 140-143 с.

³ Хижняк З.І., Маньківський В.О. Історія Києво-Могилянської академії. - К.: Видавничий дім «КМ Академія» - 2003 - 30-31 с.

⁴ Дзюба О.М. Сакович Касіян // Енциклопедія історії України і у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України. - К.: Наук.думка, 2012 - Т.9. - 424-430 с.

яким, як зазначає деяка частка істориків, що йому заповів ряд своїх книжок, які залишалися, як пам'ять про нього і мали велику цінність в подальшому для церкви. Також власне Петро Могила вступив до Київського Братства¹, де став старшим братчиком, займався опікунством та фундаторством братства, при цьому допомагаючи монастирям та школам своїми пожертвами. Дана посада давала йому можливість очолити митрополичу кафедру, проте на той час митрополитом був Ісая Копинський². Після великих обговорень та намірів, які не полишав Петро Могила в об'єднанні церкви, продовжилась по факту на довгий час із різноманітними обговореннями, які були малоефективними та не сприймалися, як Римом так і викликали великі сумніви в самій Речі Посполитій. Були побоювання як в шляхті, яка мала значні сумніви в тому, що їй очікувати після цього об'єднання, а будь-які пояснення мали для неї великі застереження. Ідея розтягнулася на достатньо великий проміжок часу, тут можна зазначити, що час, коли розпочалося обговорення, це фактично зображення його архімандритом і це 1627 рік, а апогей даної події відзначається 1643 роком, коли Папа Римський Урбан VIII³ відправив польському королю, а також представникам від католицької церкви та греко-католицької, лист, де зазначив свої умови про майбутнє об'єднання, ряд дослідників відзначають, що Папа Римський відправив окремого листа й Петру Могилі та чернігівському костеляну Адаму Киселю⁴. У ньому говорилося про заклик, що вони мають об'єднатися із Римським костелом. Варто сказати про те, що до цього закликав православну церкву й сам король Речі Посполитої Владислав IV,

¹ Ісаєвич Я.Д. Історія української культури: 4.6. Братства та їхні школи. (Шкільництво уніатів) – К.: Наук.думка, 2001 - 210 с.

² Хижняк З.І., Колосов В.П. Копинський, чернече ім'я Ісая // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол: В.А. Смолій (голова) Інститут історії України НАН України. К: Наук.думка 2009 - Т.5 - 129-136 с.

³ Урбан VIII / Хас Хеллман. Стаття: Десять самих захватывающих диспутов. - М.: «Диалектика», 2007 - 319-320 с. URL:<https://www.libraryinde.com.vt>.

⁴ Гудзяк Б.О. Дилема Адама Киселя: хіба в Україні зацікавлені нею? К.: «Пам'ятки України» - N4, 1990-N1, 1991 (перевидано) – 17-20 с.

висловлювалися окремі магнати й представники латинського єпископу, він говорив про те, що Берестецька Унія¹ не може бути повністю прийнята за основу й не може стати своєрідним зразком до об'єднання через те, що в ній не має «чистих і світлих намірів», натомість проєкт Петра Могили, до якого надалі долучився Адам Кисиль, також відкидав Берестецьку Унію, як основний момент в об'єднанні, через що призводив до великих розбіжностей між православними на теренах «сучасної Київщини», та Константинопольським патріархатом².

В своєму підсумку дане рішення повинні були ухвалити, як духовенство, так і миряни, а в тих умовах, яких перебувала Річ Посполита, основні дискусії з наміру до об'єднання провести до скликання синоду, на якому взяли участь польська шляхта та духовенство обох руських церков, який би скликав сейм, а його рішення, які були б ухвалені, стали б одним з головних моментів в об'єднанні, проте головною проблемою для утворення єдиної церкви на думку самого Петра Могили було питання першості. Він говорив, що «грецька релігія³ є ортодоксальною і святою» то чи вона мала намір визнати єпископа Риму, як одного із наступників Святого Петра. Могила прагнув повернутися до первісної церкви. Прагнув залишитися вірним східному розумінню папської першості. Не був зосередженим він тому, що не прагнув залежності від папи. На цей рахунок він висловлювався так: «Латинський патріарх не повинен мати безпосередньої юрисдикції щодо православних, підданих владі східних патріархів»⁴. З цього можна зробити висновок, що Петро Могила говорив так: «Руська церква повинна лишитися й надалі східною церквою» зі своєю власною обрядовістю,

¹ Кочан Н.Б. Берестецька унія // Політична енциклопедія. Ред.кол.: Ю.В. Левенець (голова) – К.:Парламентське видання 2011 55-56 с.

² Яроцький П.Л. Константинопольський патріархат // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України - К.: Наук.думка, 2009 - Т.5. - 43-46 с.

³ Житецький П.Н. Петр Могила/Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Эфрона - СПб, 1898 - 44-46 с.

⁴ Крип'якевич І.П. Історія України – Львів, 1991 – 147-148 с.

якою б не поступалися й надалі, лишалася в цьому плані незалежною. Організаційно дана церква мала б підпорядковуватись Константинопольському патріархату і лише опосередковане - Риму¹. Обговорювалося питання про затвердження спільної грамоти або меморандуму, який би затвердив Рим, але його головним пунктом мала залишитися вимога, що митрополита буде затверджувати особисто Папа Римський, так на одному із засідань конгрегації², яка проходила 16 березня 1645 року, була прийнята окрема інструкція для нунція Яна де Тореса, в якому йшла мова про те, яким повинен мав бути меморандум, або грамота про утворення спільної церкви. Думки щодо даної угоди мали зібрати у світських колах. Відзначалося значення того, що об'єднання має відбутися між православними та Римом. І повинні відбуватися на засадах апостольської столиці. В кінцевому рахунку це означало не прийняття тієї угоди, яку пропонував Петро Могила та до якої потім долучився Адам Кисіль. В середовищі короля був один з проєктів, щодо створення незалежного патріархату, що мав би бути підпорядкованим Папі Римському, але який би залишав за собою право зберегти власну обрядовість разом із своєю внутрішньою організацією. Проголошення майбутньої Унії³ повинно було проходити на загальному засіданні православного синоду разом із католицьким, його повинен був скликати король Речі Посполитої. Як наслідок після того, як синод ухвалить своє рішення, сейм повинен був його затвердити, як основний у конституції. Про те позиції Константинополя були такими, що не відзначалися особливою спроможністю будь-якого рішення. Були побоювання з приводу того, що сам синод мав би непередбачувані наслідки для всієї

¹ Яроцький П.Л. Константинопольський патріархат // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України - К.: Наук.думка, 2009 - Т.5. - 47-48 с.

² Конгрегація – лат. congregation – союз або об'єднання. У католицизмі означає чернече об'єднання, що не має орденського статусу. Третяков А.В. Конгреціоналізм // Религиоведение: Энциклопедический словарь-М.: Академический проект, 2006 - 235 с.

³ Гудзяк Б.М. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородського патріархату та генеза Берестецької унії. Львів. 2000 – 330-332 с.

релігійної системи в королівстві загалом. В 1645 році, як відзначають дослідники, мала бути затверджена конституція, але вона так і залишилась нездійсненим проектом, оскільки її постійно відкладали на потім й мали відкласти до скликання наступного сейму. Як ми знаємо, вона так і залишилася не прийнятою. Православні послы, які прибули до короля, передали проект постанови про передачу монастиря та церкви: Жиданівського монастиря¹ й Сокальської церкви, які б стали входити до об'єднаної церкви, але розгляд даних вимог також, як ухвалення конституції, не були прийняті. Був намір їх ухвалення вже після скликання наступного сейму. Нунцій де Торрес наприкінці листопада, за окремими свідченнями 20 листопада 1646 року, надіслав листа Конгрегації про те, що виник новий проект об'єднаної церкви, яким передбачалося об'єднання усіх русинів. Головними його ініціаторами були королівський канцлер Єжи (Юрій) Оссолінський² та архієпископ Гнезненський Матеуш Любенський. Наприкінці даного листа нунцій вимагав подальших кроків для розвитку цієї угоди в подальшому. Натомість конкретної уваги до даного листа не були звернені, великого значення йому не надали можливо через ряд об'єктивних причин або через інші обставини. Дані ініціативи в справі про об'єднання церкви збіглися в часі зі смертю митрополита Петра Могили, який помер 1 (11 січня) 1647 року³, в своєму заповіті, який склав він незадовго до смерті ймовірно йшлося окремим підрозділом про те, що виконавцями рішення щодо об'єднання церков повинні були займатися троє православних сенаторів: Адам Кисіль⁴, Олександр Огинський та Богдан Статкевич. Багато хто визначає, що до них мав доєднатися брат Петра Могили, який також був православним священиком й був глибоко віруючою людиною,

¹ Рожко В.Д. Печерні монастирі Волині і Полісся – Луцьк.: Волинська книга, 2008 – 76-77 с.

² Bohomolec. Zycie Jerzego Ossolinskiego? Kanclerza wielkiego koronnego T.2. – Krakow.Polski. 1860 – 323-324 с.

³ Варварцев М.М. Петро Могила//Україна та міжнародні відносини. Енциклопедичний словник-довідник. Вип. 5. – К.: Інститут історії України НАН України, 2014 – 315-317 с.

⁴ Новицький І.П. Адам Кисіль воєвода київський // В.Щербак – К.: Наук.думка, 1995 – 317-319 с.

це Мойсей Могила¹.

Після смерті Петра Могили католики та представники, які підтримували унію (уніати), хотіли скористатися його смертю аби цілковито підпорядкувати собі православну церкву. Так конгрегація два рази скликала своє засідання, які відбувалися 1-го та 3-го квітня 1947 року та здійснювали жваві обговорення щодо того, як схилити русинів до ухвалення унії після смерті Петра Могили. Натомість апостольська столиця мала власний погляд на дані умови, так на посаду митрополита після смерті Петра Могили варто було призначити людину, яка була схильною до підтримки ідей об'єднання церкви. Висловлювалася ідея і про те, що має відбутися об'єднання православних церков, а усіх мирян приєднати до новоутвореної церкви. В супереч цим ідеям православне духовенство та польська шляхта вирішила самостійно провести обрання митрополита навесні 1947 року, що й було зроблено. Так новим митрополитом став Мстиславський владика Сильвестр Коссов. Натомість король Речі Посполитої Владислав IV² постійно відкладав затвердження його на цій посаді через побоювання не приязної реакції нунція на це рішення. В травні 1647 року в місті Вільно зібралися православні та представники окремої уніацької шляхти, де затвердили окремі розділи нового проекту об'єднання церкви. Так зазначається, представники від православного духовенства змогли домовитись про поправки до нього. Однією з них була така, що відзначала про вчення походження святого духа. Вона також дійшла згоди про свій намір залишатися під юрисдикцією Константинопольського патріархату й надалі. Також вони визнавали верховенство Папи Римського³, в самому Римі не були приязно схвалені дані рішення оскільки головною перемогою була думка про повне підпорядкування православної церкви Римові. В свою чергу Владислав

¹ Стати В.О. История Молдовы - Кишеньов Молдова.: Tirog rafia Centrala, 2002 – 428-429 с

² Самусік А.Ф. Рэлігійны мір Уладыслава IV Вазы у кантэксце развіцця адукацыі на тэрыторыі Беларусі у 1632-1648 гг. // Религия и общество / под общ.ред. В.В. Старостенко. Могилев.: МГУ имени А.А. Кулешова, 2019 – 138-140 с.

³ Керецман Н.Щ. Середньовічна церква і папство в XIV-XV ст. Ужгород.: РІК-У, 2019 – 167-167 с.

IV видав Сильвестру Коссову¹ грамоту або привілей на затвердження його на посаді митрополита, бо в свою чергу він боявся збройних виступів козаків. В травні 1647 року сейм прийняв окрему постанову про «руських священників», які знаходилися в православній церкві, та й які були поза нею, малося на увазі про тих священнослужителів, які прихильно ставилися до унії. Після того, як закінчилося засідання сейму, король проводив загальне засідання між очільниками православної церкви: митрополита Сильвестра Коссова, брatisлавського воєводи Адама Киселя та Київського кастеляна Максиміліана Бжостовицького. Король Речі Посполитої² прагнув усіляко зменшувати негативне ставлення Риму з приводу того, що на посаду Київського митрополита він призначив православного. В подальшому виникали різні думки обговорення, які мали на меті впровадити в життя різнобічні проекти чи то угоди для утворення єдиної церкви. Зустрічаються й імовірні дати коли б мали відбутися дані переговори з цього питання. Це 15-16 листопада 1648 року, дещо зацікавленим в плані утворення єдиної церкви виступав нунцій³ де Торрес, він неодноразово відправляв листи що найменше до Папи римського, аби він долучився до початкових переговорів із даного питання, але як і в більшості випадків вирішення даної ідеї заходило в глухий кут. В Римі як і в позаминуллі рази реагували, як стримано, так і висловлювалися досить негативно. Зокрема між 20 квітня та 1 травня 1648 року Конгрегація ухвалила рішення, в якому йшла мова про відхилення унії усіх русинів, надалі відбулися події, які перекреслили будь-які умови для того, щоб втілити в життя унію. Так серед цих подій варто навести лише декілька: смерть короля Речі Посполитої Владислава IV, який також всіляко сприяв і мав прагнення втілити унію в життя (1596-1648 рр. дати його життя). Повстання під проводом Богдана

¹ Горовий А.В. Забутий митрополит Сильвестр Косов / А.В. Горовий – К.: Наш час, 2014 – 110-112 с.

² Długosz Jan. Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego, Warszawa Poland, 1961 – 190-192 с.

³ Нунцій – лат. Nuntius – «вісник». Постійний дипломатичний представник Папи Римського.

Хмельницького¹ також відкинуло плани щодо унії. Відбувалися загострення внутрішньополітичного життя в Речі Посполитій. Усілякі плани, які до своєї смерті пропонував Король Владислав IV, або ті, які пропонувало його оточення на своїй меті мали створити релігійний мир в країні в цілому. Король розумів всю важливість ситуації для своєї країни до того ж особливо прагнув визначити для себе його головні аспекти, які б могли її покращити.

Але здійснення багатьох його ідей із приводу врегулювання питань церкви не допомагали. Він намагався знаходити підтримку між православними та католиками, розумівся на вагомості релігійного питання, на його основних проявах, яким прагнув керуватися в діяльності церкви. Петро Могила² в своїх прагненнях не хотів залишатися осторонь релігійного об'єднання церкви. Він пропонував різноманітні проекти її об'єднання, хотів вирішити дане питання якомога швидше. Долучав до цього й самого короля, який усіляко хотів його вирішення. Так політичні шляхи із даного питання короля сприймалися переважною більшістю не досить зрозуміло. Апостольська столиця в своїх проявах була не достатньо зацікавлена в вирішенні питань, пов'язаних з єдністю церкви³. Її настрої постійно варіювалися в залежності від обставин, котрі іноді могли залежати, як від неї, так і спиратися на ситуацію в Речі Посполитій, вона не хотіла втрачати власного впливу на теренах Речі Посполитої⁴. Прагнуло всіляко діяти для своїх внутрішніх зацікавлень в питаннях, що мали сприяти в діяльності церкви, як такої. Будь-які можливості Петра Могили в вирішенні питань, пов'язаних з єдністю церкви не могли знайти підтримки серед польської шляхти переважно, яка не була

¹ Петровський В.В., Радченко Л.О., Семененко В.І. Історія України Неупереджений погляд. – К.: Видавничий дім «Школа». 2007. – 127-129 с.

² Ісаєвич Я.Д. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. – Львів, 2002 – 263-265 с.

³ Яроцький П.Л. Апостольська столиця // Юридична енциклопедія: у 6 т. / ред.кол.: Ю.С. Шемчиученко - К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1988 - Т.1: А-Г – 657 с.

⁴ Вінниченко О.О. Річ Посполита // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол: В.А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України – К.: Наук. думка, 2012 – Т.9. – 225-228 с.

прихильницею Унії, вона не прагнула змін в релігійному середовищі країни, хотіла залишитися опосередковано, бути окремо від будь-яких угод, не була готовою до підтримання її створення. Багато хто з істориків висвітлює намагання митрополита Петра Могили показати у дещо у спотвореному вигляді в плані відношення до релігійного об'єднання церкви. Вони намагаються створити своєрідний образ його, як «агента Ватикану»¹, який усіяко підтримував стосунки з Папою римським, намагався діяти проти польської влади. Трактував православне віровчення некоректно, ставився до нього зухвало та приділяючи йому замало уваги; до цього вони додають невелику тезу про ніби то він особисто міг сповідуватися католицькій вірі, потай був католиком та дотримувався традицій, які були пов'язані безпосередньо із католицькою вірою. Дані думки можна простежити в роботах таких дослідників, як: Г. Флоровський², А. Гепен та А. Карташев, тощо. З думками даних дослідників можна не погодитись, бо як ми знаємо, родина Могили була глибоко віруючою, що дотримувалася православної віри, та й взагалі Могила залишався вірним православної релігії.

Також як один із своїх аргументів вони вказують, що незадовго до своєї смерті Петро Могила сповідався католицькому пастиреві. Що підштовхує їх до думки говорити про його перехід наприкінці свого життя до католицької релігії, якої почав дотримуватися після того, як відвідав Ватикан й був присутнім на прийомі у самого Папи Римського. Куди відправився для обговорення проекту унії об'єднання церков.

Окрема група істориків, до яких відноситься М. Василенко та інші із дослідників, говорять про зраду Петра Могили через перехід до католицизму.

¹ Кривонос Р.А. Ватикан (і Святий престол) у світовій політиці // Політична енциклопедія. Редкол. Ю.Н. Левенець – К.: Парламентське видавництво, 2011 – 83-85 с.

² Флоровський Г.В.//Філософський енциклопедичний словник В.І. Шинкарук (гол. редкол) – К.: Інститут філософії ім. Григорія Сковороди НАН України, 2002 – 683-685 с.

При цьому називаючи його «поляком в православній рясі»¹, який з одного боку дотримувався православ'я, проводив свої релігійні обряди у церкві, але при цьому залишаючись вірним католицькій релігії. Із їхніми думками можна, як погоджуватися, так і повністю відхилити, проте ми не можемо не звертати своєї уваги на думки цих дослідників, оскільки вони працювали в інший проміжок часу, мали відзначати для себе різні аспекти із тих чи інших джерел, на які вони могли спиратися у своїх висловлюваннях; на рахунок віри Петра Могили, якої він дотримувався за свого життя, ніхто не може достатньо чітко сказати чи дійсно наприкінці свого життя Петро Могила перейшов до католицизму² чи міг він під впливом окремих проявів перейти на його бік. Але точно можемо говорити, на початку своєї діяльності дотримувався православної віри. Звичайно, що під впливом окремих факторів, які могли бути пов'язаними із політичним життям країни, в даному випадку Речі Посполитої, так й релігійною діяльністю під впливом поширення католицизму, він міг перейти до нього, але тоді виникає питання: чому його обрали митрополитом³ у 1633 році? Якщо він був католиком, то чого його призначили митрополитом? Та й як він міг це приховати та потай відвідувати католицький Костел⁴, якщо його посада була все таки такою, що будь-яке приховування будь-чого не могло залишатися прихованим багато років. Його оточення, як релігійних діячів не могло б не знати про його перехід до католицизму, якщо такий був би. Тому достеменно стверджувати про перехід його в католицизм з повною впевненістю ми не можемо.

¹ Василенко М.П. // Україна у міжнародній політиці. Енциклопедичний словник-довідник. Вип.5. Ред.кол. М.М. Варварцев – К.: Інститут історії НАН України, 2014 – 53-55 с.

² Рубльова Н.С. Католицька церква // Енциклопедія сучасної України: у 30 т. / ред.кол. І.М. Дзюба, НАН України – К.: Інститут енциклопедичних досліджень, 2001-2020 – 167-168 с.

³ Митрополит // Українська мала енциклопедія: 16 кн: 8 т. / проф. Є.О. Онацький – Буенос-Айрес, Аргентина, 1961 – Т.4., кн. 8.: Літери Ме – 985 с.

⁴ Костел // Українська мала енциклопедія: 16 кн: 8 т. / проф. Є.О. Онацький – Буенос-Айрес, Аргентина.: Літери Ком-Ле, 1960 – 740-741 с.

Хоч й існують деякі думки про його перехід до іншої релігії наприкінці свого життя, та й факт сповідання їм перед смертю католицькому пастирю. До того ж варто навести твердження радянських істориків, які висловлювались в своїх роботах так чи інакше про Петра Могилу. Їх можна віднести до такої собі групи «атеїстично москвофільської», так Є.Мединський зазначив «Петра Могилу можна назвати зрадником православної віри та підлабузника, який постійно намагався переходити то на бік Ватикану, то на бік Речі Посполитої»¹. Натомість є певна частка істориків, що байдуже відносилися до особи Петра Могили, вбачаючи в ньому тільки реформатора у сфері культурного життя, при цьому до самої релігійної діяльності вони не звертали уваги. До таких дослідників відноситься М.Возняк. А такі діячі, як: Є.Шмурло², Т.Йонеску, О.Оглоблин³ на основі джерел, які вони змогли віднайти, змогли достатньо добре проаналізувати діяльність Петра Могили в плані культурного, церковного життя. Змогли поставити як позитивний бік у цьому питанні та визначили риси, що на їхню думку могли мати негативний прояв у його безпосередній роботі над питанням створення проекту Унії єдиної церкви.

Як можемо зрозуміти, історики спиралися в своїх думках на різні свідчення чи факти, які могли підкреслити той чи інший бік культурного та релігійного відношення, до якого належав Петро Могила. Робили з цього свої висновки та формували загальне уявлення про саму особистість Петра Могили. Різноманітність думок та широкої бази думок дослідників можуть вплинути на загальну картину про Петра Могилу. Можуть сформуваати або неоднозначне ставлення до всієї його діяльності, як перебування його на посаді архімандрита, а потім вже як митрополита. Для нас є вагомим їхнє ставлення до нього,

¹ Богославський М.В., Є.М. Мединський // Російська педагогічна енциклопедія у 2-х том / Гол.ред. В.В.Давидов. М.: Літ-М – Т.1. 1993 – 555-556 с.

² Шмурло Є.Ф. Енциклопедичний словник Брокгауза і Ефрона: 86 т. (82 т.) – СПб, 1890-1907 – 319-325 с.

³ Верба І.Д. Оглоблин О.П. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) Інститут історії України НАН України – К.: Наук.думка, 2010 - Т.7. – 520-522 с.

можемо відзначити, як умовно позитивні та негативні вислови даних науковців. В одних це ставлення виражалось на діяльності митрополита в царені реформаторської діяльності, якій він приділяв достатньо уваги, не полишаючи при цьому своїх головних обов'язків. Займався виданням своїх творів, вирішував питання в середині церкви, допомагав нужденним хоч й паралельно так чи інакше з певними перервами хотів якомога швидше урегулювати загально-церковні питання, розробляючи, як вже йшлося, власний проект об'єднаної церкви, так й долучаючи різних діячів, які б могли пожвавити вирішення цих питань.

Король висловлював свої думки, як ми трохи раніше про це говорили, натомість у Римі могли погоджуватися як і окремими пунктами угод, що пропонував Петро Могила і водночас негативно висловлюватися до пунктів, які висловлював король Речі Посполитої Владислав IV¹. Ці постійні коливання не могли вирішувати питання об'єднання церкви швидко. Усі ці переговори, домовленості постійно відкладалися або проходили з достатнім потруженням, що призводили до невирішеності цього питання. Такі «гойдалки»² розтягувалися на роки та навіть дещо оговорювалися після смерті Петра Могили³ тощо. Але так остаточно не вирішили його в повній мірі.

На останок слід сказати про одну із думок Петра Могили на рахунок об'єднання, яку він сказав одного разу у своєму висловлюванні на рахунок постійних відкладень угод про унію «ми самі цього бажаємо»⁴. «Православна церква ледь не щодня молиться Господові, аби він відомими йому шляхами об'єднав колись роз'єднану церкву у єдине, знайшов їх єдність в тому, що

¹ Андрусишин Б.О. Владислав IV Ваза // Політична енциклопедія Редкол.: Ю.А. Левенець (голова) - К.: Парламентське видавництво, 2011- 623 с.

² Власовський І.Ф. Нарис історії Української Православної Церкви. Т2. (XVII ст.). Торонто, Канада – 1965 – 137-138 с.

³ Кочан Н.Б. Берестецька унія // Політична енциклопедія. Ред.кол.: Ю.В. Левенець (голова) – К.: Парламентське видання, 2011 – 50-52 с.

⁴ Грем Х'ю Ф. «Петро Могила – митрополит Київський». Нью-Йорк.; 2018 – 340-345 с.

єднано їх протягом тисячоліть»¹.

Отже життєвий шлях митрополита Петра Могили був достатньо різним. Він характеризувався різноманітними зв'язками, як із його ранніми роками життя, складністю в родині особливо, коли загинув його батько та коли вимушено покинув рідні землі², звання до нових умов життя в чужій для себе країні, яка відрізнялася від своєї рідної Батьківщини. Можливо в чомусь складні, оскільки навіть в сучасному світі коли людина із будь-якою метою полишає свій рідний дім, чи то з метою подорожі до іншої країни, їй завжди складно пристосовуватися до нових умов та середовища цієї країни, якщо, наприклад, на початку своєї подорожі їй цікаво відкривати для себе нові місця, поринути у вир нової культури, для якої він є новим «героєм». Середовище, яке саме по собі відрізняється від звичних умов його життя, викликає в нього спочатку великий подив, далі зацікавлення, захоплення і на якомусь етапі він розуміє, що йому цікаво перебувати в цій країні, проте це не його рідний дім, до якого він звик і який залишається із ним завжди, дім, у який він хоче повернутися. Проте в питанні Петра Могили ми не знаходимо якихось відомостей, що він впродовж всього життя мав змогу відвідати Молдавське князівство, бо він помер і був похований на території тодішньої Речі Посполитої³. Зате сьогодні території, про які йде мова є незалежними від іноземного панування, тобто говоримо про незалежність України.

Про місто Київ, що тоді входило до складу Речі Посполитої⁴, бо саме з цим містом пов'язана його безпосередня діяльність, як релігійного діяча. Був людиною освіченою, володів мовами, які допомагали йому читати твори в

¹ Ісаєвич Я.Д. Історія української культури: 4.6. Братства та їхні школи. (Шкільництво уніатів) – К.: Наук.думка, 2001 - 207 с.

² Boniecki Adam: Herbarz polski: wiadomosci historyczno-genealogiczne oridach szlacheckich. T.1. Warszawa 1899 – 275-277 с.

³ Грабовський С.І. Нариси з історії українського державотворення - К.: Генеза, 1995 – 217-219 с.

⁴ Польсько-Литовська держава // Українська мала енциклопедія: 16 кн. у 8 т. / проф. Є.О.Онацький – Т.6. Буенос-Айрес, Аргентина.: УАПЦ Адміністрація, 1963 – 1430 с.

оригіналі, що значно розширювало його світогляд, допомагало у пізнанні тогочасної науки, що значно почала набирати темпи розвитку¹. Так він прагнув перейняти окремі традиції із Західної Європи, які хотів впровадити у закладі освіти, який намагався створити він, аби таким чином пожвавити розвиток освіти у тодішній Речі Посполитій, а саме на теренах, які в сучасному розумінні відносяться до України. Ми не можемо забувати про те, що він достатньо великий проміжок часу був на військовій службі та, як ми знаємо, брав участь у що найменше двох битвах під Цецорою 1620 року й Хотинській битві 1621 року. Як ми визначили попередньо, окремі чинники впливали на його перехід із світського життя до релігійної сфери, та прийняв потім чернечий постриг. Проте він мав вагоме значення, як для церковно-релігійного життя та відіграв велику роль у культурі. Зменшувати його роль у церковному житті ми не можемо, оскільки він був визначною постаттю, яка залишила великий відбиток, як в релігійному, культурному житті. І яка залишається в українській історії.

¹ Stawomir Kalembka: Powstanie styczniowe 1863-1865. Warszawa.: Bellona, 1990 – 110-112 s.

Розділ 2. Митрополит Петро Могила: чернечий сан та освітньо--наукова діяльність.

2.1 Перехід від світського життя до церковної діяльності

Петро Могила значна видатна постать, яка увібрала в себе різноманітні ідеї та прояви, як творчої, так і наукової діяльності. Для багатьох дослідників, як вітчизняних, так і закордонних, він залишається однією із головних постатей, як церковно-релігійного, так і культурного життя. Багато хто не сприймав всерйоз його окремих світоглядних позицій. Подекуди він міг не вписуватися у рамки, що характеризували б його як просто митрополита, який би визначався лише незначними кроками на релігійному поприщі, стосунки його з Папою Римським¹, його постійні намагання затвердити проект церковної Унії за для об'єднання церков. Мети якої він прагнув досягти різноманітними доступними методами за для утворення об'єднаної церкви². Знаходився так би мовити якщо не в постійному пошуку, то перебував у стані хвилювання за те, що його ідеї могли не сприйняти, а постійні намагання домовитись чи то з Римом³, або залучити короля, певним часом могли не допомогти. Питання, яке він намагався вирішити впродовж свого перебування на досить важливій посаді, також не допомагали вирішити усі початкові проблеми. Проте він займався не лише унією. Він залишив по собі велику кількість праць, які залишилися і до нашого часу, вони становлять значну частину у культурі, мають значення для церкви, слугують для нас джерелом інформації. Допомагають краще зрозуміти структуру тодішньої церкви, звісно не в сенсі цілковитого її розвитку, краще зрозуміти, як складалося релігійне життя. Ми

¹ Ковальський Ян Веруша. Папи і папство / Т.Н. Трифанова К.: Мінг – Топ, 1991 – 237-238 с.

² Кислюк К.В. Релігієзнавство: [підручник для студентів вишів] / К.В. Кислюк, О.М. Кучер, Вид.5. – К.: Народ.укр.академія, 2007 – 420-421 с.

³ Черній А.М. Релігієзнавство: [посібник] / А.М. Черній. – К.: Академвидав, 2003 – 212-220 с.

маємо зрозуміти шлях його від військового, коли він приймав участь у битвах, до переходу в сан ченця.

Звісно, як ми вже говорили, рід Могил був вірогідно великим, скільки ми пам'ятаємо, його навчання у Львівському братстві, бо як ніяк родина допомагала даному закладу. Із тією освітою, яку він роздобув в Львівському братстві¹, так і за його межами був він людиною високорозвиненою, знав латину, яка допомагала йому читати багато творів європейських мислителів, а віра його родини (дотримувалися православ'я) робили з нього людину, яка залишалася вірною своїй релігії, дотримуючись різноманітних традицій та обрядів, що були характерними для неї в ті часи. Допомогала йому напевне в подальшому, до він не просто так полишив світське життя², а й перейшов до духовного буття. Приймавши сан ченця, він залишив позаду ту частину свого життя, до якої він не хотів повертатися напевно.

У своєму новому етапі він прагнув знайти спокій в тому сенсі, що життя світської людини достатньо сильно відрізнялося від релігійного. Особисті переживання і складні випробування долі (смерть батька, переїзд до Речі Посполитої) й окремі труднощі могли спонукати його до переходу в релігійне життя³. Окремі його супротивники, що намагалися критикувати його діяльність, не могли зневажати його заслуг, які він намагався створити для української церкви. Усіляко намагався вплинути на культурний розвиток культури в цілому. Велика частка із його намірів мали своє характерне відображення у загальному контексті культурної діяльності. Його участь в житті церкви не могла залишатися не поміченою, усілякі засоби, що могли стати на заваді розвитку його ідей, просто розсипалися. Оскільки ми маємо відзначити його серйозний вплив на тодішнього короля Речі Посполитої

¹ Підкова І.М., Шуст Р.В. Довідник з історії України – К.: Генеза, 1993 – 150-153 с.

² Енциклопедія українознавства / Наукове товариство імені Шевченка – Париж, Франція, Т.4. 1955-2003 (Словникова частина) – 1415-1416 с.

³ Зошкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – Львів, 2002 – 750-751 с.

Владислава IV¹, бо він долучався до процесу, пов'язаного з об'єднанням церкви, хоча й мав свої думки з приводу якою вона мала бути, але не міг залишатися осторонь від подій, які відбувалися в релігійному житті його країни, бо звісно він був католиком² і мав свої світоглядні позиції на рахунок церковного життя, хоча говорити про серйозні протистояння між королем та Петром Могилою, які б переростали у війну, говорити ми не можемо. Великої загадковості надають бачення умов, що спіткали Петра Могилу на релігійне життя. Можливо, як одні з них зазначають, він хотів допомагати церкві якомога більше. Посада, яку він міг би очолити, відкривала йому великий шлях не тільки на міжнародній арені, але й мати впливове становище у своїй країні. Релігія³ відігривала велике значення не менше керівних осіб держави, але й для простого народу, який хотів долучитися до вирішення питань, які були б пов'язані з релігійним життям. Не слід забувати, що після того, як він утримував посаду архімандрита у 30 років, що було достатньо рано на той проміжок часу, особливо для людини, яка перейшла із світського життя в релігійне, здіймало багато подивів та різноманітних закидів, які б не дали йому змоги очолити таку серйозну посаду, різноманітні «хвилі обурення» лунали в його бік, що він походив із землі чужої, за національністю був молдаванином, а не поляком. Проте коли його офіційно затвердили королівською грамотою, яку підписав Сигизмунд III⁴, усі обговорення зійшли нанівець, а де хто з дослідників говорить, що велику роль в отриманні посади належала родичам Петра Могили, які не дивлячись на те, що він прийняв релігійну посаду та взагалі змінив спосіб

¹ Зошкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – Львів, 2002 – 730-732 с.

² Кузьміна С.Л. Педагогіка в Київській духовній академії: інституційні умови викладання / Світлана Кузьміна // Київська Академія, 2008 – Вип.5. – 66-73 с.

³ Білецький В.В. Релігієзнавство: [навчальний-методичний посібник] / автор-укладач В.В. Білецький – Донецьк.: Східний видавничий дім, 2012 – 219-220 с.

⁴ David Stone The Polish Lithuanian State 1386-1795, Washington USA.: University of Washington, 2001 – 515-517 s.

життя¹, все одно допомагали йому отримати впливового становища в духовному житті Речі Посполитої.

Говорити про це з 100 відсотковою впевненістю ми не можемо, проте це є достатньо важливим в розумінні, що могло сприяти в отриманні посади. Значення переходу від лицаря до ченця розуміється як те, що відбувалася зміна не тільки внутрішньої свідомості, але й зміна в цілому, перехід до іншої сфери, яка не була для нього новою, бо він при наймі змалечку дотримувався релігії (православ'я). Тому перехід до духовної² сфери не міг для нього бути значно новим, так звичайно можна говорити про те, що він не одразу міг звикнути до умов в чернечому сані. Дотримання чітких правил та відмова від окремих звичних речей допомогли надалі цілком зануритись в релігійну сферу діяльності. Головним фактором у його особі ми можемо виділити для себе його освіченість розуміння різноманітної кількості творів, а навіть вести листування з Папою Римським³ може свідчити про те, що він був дуже освіченою людиною, до якої повинні були дослухатися різні священики. Займався відновленням внутрішнього оздоблення в храмах для поліпшення їх стану в середині церкви, хотів деякі церкви долучити до процесу унії, аби вони змогли стати одним з основних в процесі об'єднання. Прагнув різними засобами будувати нові церкви⁴ окрім того, що намагався відновлювати старі пам'ятки. Значну велику частку із матеріального забезпечення, які він віддавав на відновлення та побудову храмів, були із власного кошту. Він хотів долучити до пожертв інших здатних осіб держави. Дехто з дослідників говорить, що він звертався до митрополитів із інших церков, аби вони також допомагали чим

¹ Духовність // Філософський енциклопедичний словник / В.А. Шинкарук (гол.ред.) – К.: Інститут філософії ім. Григорія Сковороди НАН України, 2002 – 740-742 с.

² Лобовик Б.О. Релігійна свідомість // Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (гол. ред.) – К.: Інститут філософії ім. Григорія Сковороди НАН України, 2002 – 543-544 с.

³ John F. One Faith, One Word: A Study of Basic Catholic Belief. New York, USA.: Doubleday, 2002 – 250 s.

⁴ Маркусь В.О. Іванків Є.І. Беретейська Унія в сучасному навітленні – Чикаго, США.: «Братство Св. Андрія Первозванного», 1976 – 44-45 с.

могли, де хто з них говорить про те, що він міг писати листа до Михайла Федоровича¹. Ці факти говорять, що він переймався життям церков, намагаючись зберегти їх для наступних поколінь у природному стані. Завдяки цим крокам вдалося зберегти значну частину споруд, що відносяться періоду княжої доби. Оскільки вони були важливими для наступних поколінь, а їхні збереження повинно було залишатися на багато років. Багато науковців визначають, що він зробив з цього великий поштовх до збереження архітектурних пам'ятників. Зокрема Касія Сокович в роботі «перспективи», а саме в її передмові 1642 рік «Петро Могила взяв С.в.Софію в Києві, яка багато століть знаходилась в поганому стані, але в часи її діяльності почалося її відродження, від усіх він діставав похвалу. Відбудовував ряд монастирів, шкіл, багато всього робив доброго за для свого народу так що митрополичою, але й патріаршого сану був достойний»². Як можемо спостерігати, діяльність його була не поміченою, багато хто хвалив його в намаганнях покращити стан архітектурних будівель, які були збудовані багато років до нього. Намагався проводити свою реформу в церковному житті для покращення стану церков, щоб мало свій вплив на розвиток духовного життя суспільства, намагався покращити церкву³, так як ми знаємо, він долучився до процесу Унії, був зацікавлений в єдності церкви. Протягом свого короткого періоду життя, як духовного діяча, очільника церкви намагався вирішити ці питання. Адже, як визначають багато хто із науковців, період в українській історії, який був за життя його діяльності, як на посаді архімандрита, а потім митрополита, називають Могилянською добою, під цим поняттям варто зрозуміти його, як

¹ Мордвінцев В.М. Михайло Федорович // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А.Смолій (голова) Інститут історії України - К.: Наук. думка, 2009. Т.6. – 687-688 с.

² Касіян Сакович. Вірші на жалісний погреб шляхетного рицаря Петра Конашевича-Сагайдачного, 1622. // Українська суспільно-політична думка XVI-XVII ст. У 9-ти т. – К.: Дніпро, 2001. Т.2. Кн.1. – Шевчук В.О. – 560 с. («Перспектива»).

³ Горенко Л.П. Гетьмани та козацька старшина – фундатори культурно-освітніх закладів Лівобережної України 2 пол. 17-18 ст. // Історія України, 2000 – № 25-28, 110-112 с.

таке, що можна схарактеризувати достатньо широко, по-перше це його намагання поліпшити церкву взагалі: відновлення храмів, побудова нових церков¹, допомога бідним, видання власних творів, релігійного сенсу, що покращував видавничу діяльність на теренах Київщини загалом, можна говорити про велике значення багатьох поколінь його робіт, які є важливим джерелом для розуміння церковної діяльності в той період. Під Могилянською добою² ми не можемо не говорити про його безпосередню участь у питанні єдності церкви, оскільки ми повинні говорити про те, що значна роль у цьому питанні належить саме йому. Він був зацікавлений в цьому питанні, був не байдужим до питань єднання в Унії. Роки, в які характеризують його діяльність (Могилянська доба), позначаються роками 1623-1647 рр., бо саме 1623 р. за тими свідченнями, якими ми маємо, він прийняв чернечий постриг, на далі він обійняв високі посади архімандрита³ і більш вже до закінчення свого життя був митрополитом, а 1647 р. - дата, коли він помер і можна сказати, про дещо призупинилися обговорення питання єдності церкви, хоча в 1647 р. відбувалися окремі обговорення, скликання соборів⁴, але активна фаза намагань об'єднання припиняється, а головним чином проекти з даного питання, які висував Петро Могила, припадають на період перебування його на посаді митрополита. Був головним діячем, що прагнув до єднання церкви; саме за його безпосередньої участі та окремих його сподвижників Київ почав дещо розквітати, змінюватись в плані політичного та культурного життя.

Бо саме коли він висував свої ідеї (проекти) для створення об'єднаної церкви, наголошував на тому звідки він прибув. Київ стає осередком, який

¹ Лубський В.І. Історія релігійного життя / Українська мала енциклопедія: 16 кн., Т.8. – К.: Наук.думка, 1978 – 228-229 с.

² Stefan S. Gorovei, *Miscellanea*, АПАІ – XIX – 670-671 с.

³ Пінч Дж. Середньовічна церква; формування нових відносин в церковному житті та суспільстві серед 17 - поч. 18 ст. – К.: Наук.думка, 1994 – 210-212 с.

⁴ Капітоненко М.Г. Вселенські собори // Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. / редкол. Л.В. Губерський (голова) - К.: Знання України, 2004 – Т.1. – 759-760 с.

розвивається як один із релігійних центрів, де мала б бути об'єднана церква. А Лаврська школа¹ (що нині є Києво-Могилянською Академією) відповідала цим зразкам навчального закладу в Європі (західноєвропейським вимогам). Викладалися різноманітні предмети, які вивчали тодішні студенти. Була головним осередком розвитку духовної консолідації поширенню різноманітних ідей, що спрямовувалися на розвиток і так би мовити розбудову церковного життя. Відбувалася взаємодія та зв'язок (студентів, учнів тодішніх), які поверталися із навчання за кордоном та ділилися своїми здобутками, які отримали під час проходження навчання. Розвивалася творча діяльність, оскільки викладачі в даному навчальному закладі були високоосвічені, справжніми інтелектуалами. Їх інколи називають «Могилянським колом», до цього такого собі об'єднання відносились усі інтелектуали й просто знавці своєї справи, якщо говоримо про викладачів, які поділяли головні ідеї й при цьому дотримувались власних позицій з приводу церковно-релігійного життя. Формувалась освітня свідомість – прагнення навчатися, докласти зусиль до розвитку церковного життя, залишитися при власних твердженнях та усіляко долучатись до духовного життя. Можливо вирішити й окремі завдання, що поліпшили б культурне життя, суспільне. Саме із відкриттям навчального закладу ймовірно він розумів, що це досить таки важливий елемент на шляху до розбудови церковно-релігійного життя. Оскільки ті хто закінчували його потім, могли б допомагати церкві або досягнути певних успіхів і стати великою людиною (діячем), який би проводив діяльність до розвитку суспільно-політичного життя. Освіта – це той ґрунтовний елемент, який не тільки навчає молоде покоління (зокрема студентів) мислити, знатися на особливостях громадського життя, отримати знання, які вона зможе застосувати в подальшому. Вона допомагає розвинути в ній ті характерні прояви, що зможуть зробити із неї освічену та достойну людину. Може саме тому ми можемо

¹ Ульяновський В.І. Історія церкви та релігійної думки в Україні: Середина XV- кін. XVI ст. – К.: 1994. Кн.2. – 220-221 с.

говорити про П. Могилу, як про діяча не тільки церковного, але й такого, що безпосередньо вплинув на освітнє життя. Може його вклад в це – не такий великий, але він має вагоме значення для розвитку, як культури, так і освіти. При цьому є засадничим елементом, що певним чином пожвавив освітнє життя й трохи поліпшив його стан.

Бо саме він великої ролі відіграв в питаннях про єдність, якої він хотів досягнути періоду свого життя, але не зміг, після нього вже не відбувалися зрушення, які з рештою б призвели до утворення єдиної церкви.

2.2 Видавнича та просвітницька діяльність Петра Могили

Достатньо багато доклав Петро Могила аби за його діяльності архімандрита у Києво-Печерській друкарні¹ почалася видавнича робота творів, які були б корисні для молодшого покоління та допомагали у суспільному житті загалом. Також розглядав він й питання того, аби Києво-Печерська друкарня мала провідне становище серед інших друкарень, які знаходилися на території тодішньої Речі Посполитої (сучасна територія України та сучасні терени Білорусі). Протягом п'ятирічної роботи друкарні за його головуванням було видано по меншій мірі 15 різних творів². Поміж них були праці, які особисто написав він. Видавалися твори, що Петро Могила їх переклав, наприклад, з грецької мови він переклав «Агапита диакона главизни поучительны» та «Тріодь цвіная»³ близько 1628 року їх було видано. В цих творах пояснювалось важливе розуміння церковних гімнів проведення богослужінь, пояснення окремих традиційних обрядів, пояснювалися головні традиційні та духовні обряди. Вже 1629 році у Київському помісному соборі

¹ Щепотьєва М. Що таке Лаврська друкарня та кому вона служила / М.Щепотьєва – Харків, К.: Держ. вид-во України, 1930 – 25-30 с.

² Paul Meyendorf. The Liturgical Reforms of Peter Moghila, A New Look. Kyiv.: DNIPRO, 1997 – 61-65 s.

³ Булатецкий О.Ю. Брестская церковная уния: утверждение католицизма как государственной религии (1596-1629). М.: Знание. Понимание. Умение. №6 – История, 2008 – 112-113 с.

було остаточно схвалено редакцією твору «Літургаріон», що написав власноруч Петро, який власноруч редагував Петро Могила¹ (який тоді був на посаді архімандрита), він його склав на основі довготривалої роботи з різноманітними джерелами зокрема грецькими. Доклав він зусиль до того аби особисто провести пояснення: обрядові богослужіння й різноманітні догматичні трактування. Було наголошено на основних поняттях проведення літургії під час того, коли вона відбувалася. Дана праця вважається до сьогодні однією з тих, що на протязі 200 років не втратила жодним чином свого значення, вона залишається головним твором, про який згадує різна кількість науковців, які займаються дослідженнями становлення та розвитку церковного життя, також збереглася деяка кількість церковних піснопіснь, різних канонів, які за деякими фактами дослідники вважають, що написав їх Петро Могила. Окремі з цих канонів входили до видань Лаври². Серед них виділяють такі канони: на причащення священників, канон на створення світу та плач вигнаних з раю прародителів³, канон ісход душі та благодарствинне піснопіння в честь Св. Богородиці (через те, що вона зберегла Києво-Печерську Лавру від ляхського війська 1630 р.). Дані твори написані церковно-слов'янською мовою, підкреслюють хист Петра Могили до написання творів, які мали й мають велике значення на сьогодні.

Допомагають краще зрозуміти церковне життя тієї доби, а він також займався розвитком православної освіти, долучав освічених людей аби вони допомагали йому в розвитку освіти, завдяки спільними зусиллями Петра Могили⁴ та інших впливових осіб. Восени 1631 року на території Києво-Печерської Лаври було відкрито лаврську школу, у ній проводились викладання лише латинською та польською мовами, навчалось близько 100

¹ Саган О.Н. Архієрейський собор. Церковне життя кін. 16-17 ст. у 6 т. / ред.кол.: Ю.С. Шемчученко - К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2003 - Т.5. – 735-736 с.

² Кілессо С.К. Києво-Печерська Лавра – К.: Техніка, 2003 – 200-2003 с.

³ Majewski, W. Kampania // Polskie tradycje wojskowe. Warszawa. Poland, 1990. T.1. – 232-239 s.

⁴ Малікенайте Рута. Путівник: Туристичний Київ. – К.: Балтія Друк, 2003 – 110-111 с.

учнів. Він також прагнув створити решту шкіл, які б не поступалися навчальним закладам Франції та інших країн. Займався відбором викладачів, допомагав молоді за свої власні кошти відправитися на навчання за кордон (до Німеччини, Франції, тощо). На початковому етапі він зустрів опір зі сторони печерсько-лаврський іконів, вони не хотіли надавати приміщення школі, також після її відкриття його противники розглядали в ній конкурента такому закладу, як Київська братська школа, надалі було піднято питання про їх об'єднання, цю ідею підтримав тодішній митрополит Ісая Копинський¹. Петро Могила на це погодився і став їх меценатом (об'єднання в 1632 році). Організаційна діяльність у цьому закладі освіти була схожою із єзуїтськими закладами². Проводилося навчання трьома мовами: грецькою, латинською та церковно-слов'янською. Викладалися церковно-богословські науки.

Петро Могила надавав грошову допомогу закладу та підтримував учнів. Через зростання охочих навчатись 1634 року відкрилася філія у м. Вінниці, яку пізніше перенесли до Гощі на Волині³. Проіснувала вона до кінця XVII століття. 1636 року на кошти Петра Могили було відкрито колегію в Кременці. Саме з його ім'ям пов'язують розгортання шкільної мережі й розвиток середньої освіти на території сучасної України.

8 листопада 1632 року Король Речі Посполитої Владислав IV⁴ видав наказ, який забезпечував віруючим православ'я, їх прагнення до розвитку церковної діяльності та відкриття закладів освіти, а вже наступного року, 12 березня 1633 року, король затвердив митрополитом Петра Могилу, багато хто

¹ Kowalska-Stus H. *Kultura I eschatologia XVI-XVII* – Krakow POLad.: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellonskiego. 2007 – 123-124 s.

² Кіку В.А. Єзуїтські школи // *Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А.Смолій (голова) Інститут історії України НАН України - К.: Наук. думка, 2005. Т.3. – 532-533 с.*

³ Гуртовий Г.І. *Волинь – край козацький: Історико-краєзнавчі нариси* – Луцьк.: Надтир'я, 2000 – 350-352 с.

⁴ Щербак В.О. *Владислав IV Ваза // Малий словник історії України / ред.. В.А. Смолій – К.: Либідь, 1997 – 463-464 с.*

пов'язував з тим, що король був обізнаний в роботі, яку проводив Петро Могила, відкриття шкіл, будівництво храмів тощо, бачив в ньому того, хто зможе гідно очолювати таку високу посаду.

Після цього відбувалися різні суперечки через ніби то незаконність обрання його на цю посаду (активну діяльність проводив Ісая Копинський ¹).

1646 року було видано один з відомих творів Петра Могили «Требник Петра Могили», даний твір протягом багатьох років допомагав православному духовенству усієї України. В даному творі проводився виклад обрядів та молитов, надавалися характерні ознаки (настанови, пояснення) саме як має вести себе церковний діяч протягом богослужіння та проведення літургій.

¹ Тофтул М.Г. Копинський Ісая // Сучасний словник з етики – Житомир.: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014 – 415-416 с.

Висновки

Петро Могила відіграв значну роль в розвитку церковного життя проводив активну діяльність за для об'єднання церкви, хотів об'єднати православну церкву, намагався долучити до цього обговорення короля та інших впливових церковних діячів, дбав про освіту, як для простого народу відкриваючи заклади освіти та відправляючи на навчання розумну молодь. Розширив мережу видавництва творів, проводив переклад обрядових та церковних книг із грецької, латинської мов, писав і власні твори, намагався змінити церкву, впроваджуючи різні заходи, всіляко намагався вирішувати церковні проблеми, хотів долучити впливових осіб держави до розбудови церковної мережі. Протягом свого короткого життя зміг створити багато різних корисних справ, як у сфері просвітницької, так і культурної. Його постать ніколи не переставала цікавити й різних дослідників, що хотіли дослідити його життя, прагнули розібратися в його постаті залучаючи різні джерела, та при цьому наводити свої власні думки із приводу погодження, або ні з роботами авторів, які попередньо писали про Петра Могилу. Пройшов достатньо складний етап свого життя, змінив свою діяльність та цілковито занурившись в церковну діяльність, окрім цього був на достатньо високих посадах, що підкреслює його проходження етапів в церковному житті, спочатку був архімандритом, а потім отримав посаду митрополита.

Він залишається однією з великих постатей культурного життя кінця 16-17 ст., яка залишила свій слід в діяльності православної церкви.

Список джерел та літератури

1. Абліцов В.Г. Енциклопедія. К.: Видавництво «Фенікс». 2016 - 277 с.
2. Андрусин Б.О. Владислав IV Ваза // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю.А. Левенець (голова) – К.: Парламентське видання, 2010 – 623 с.
3. Аскоченский В.И. Киев с древнейшим его училищем Академиею / В.Аскоченский Киев.: Университетская типография 1856.Ч.1. – 1856 - 350 с.
4. Білодід О. Згадка Петра Могили // Київська Старовина. К. – 1993 - № 3
5. Борецький Іван (Йов) // «Філософський енциклопедичний словник» / В.І. Шинкарук (гол.редкол.) та ін. - Київ: Інститут філософії імені Григорія сковороди НАН України: Абрис 2002 - 742 с.
6. Булатецкий О.Ю. Брестская церковная уния: утверждение католицизма как государственной религии (1596-1629). М.: Знание. Понимание. Умение. № 6 – История, 2008 – 112-113 с.
7. Варварцев М.М. Петро Могила//Україна та міжнародні відносини. Енциклопедичний словник-довідник. Вип. 5. – К.: Інститут історії України НАН України, 2014 – 315-317 с.
8. Василенко М.П. // Україна у міжнародній політиці. Енциклопедичний словник-довідник. Вип.5. Ред.кол. М.М. Варварцев – К.: Інститут історії НАН України, 2014 – 53-55 с.
9. Верба І.Д. Оглоблин О.П. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) Інститут історії України НАН України – К.: Наук.думка, 2010 - Т.7. – 520-522 с.
10. Видатні постаті в історії України (IX-XIX ст.): Короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети / В.І. Гусєв, В.П. Дрожжин - К.: Вища школа 2002 - 358 с.

11. Власовський І.Ф. Нарис історії Української Православної Церкви. Т.2. (XVII ст.). Торонто, Канада – 1965 – 140-143 с.
12. Галант І.В. Київський митрополит Петро Могила і його відношення до євреїв // Київська Старина - К. : 1905 - Ч.3. Т.88 - 223 с.
13. Галант І.В. Київський митрополит Петро Могила і його відношення до євреїв // Київська Старина - К.: 1906 - Ч.24. Т.89 - 243 с.
14. Ганайчак Т., «Щурат Василь Григорович» // Енциклопедія історії України: у 10 т. // редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін. Інститут історії України. - К.: Наук. думка 2013. - Т.10: - 533 с.
15. Голубев С.Т. Лифос – полемическе сочинення, вышедшее из Киево-Печерской типографии в 1644 году // - АЮЗР. 1893 - Ч.1. Т.9 - 220 с.
16. Голубев С.Т. «Київський митрополит Петро Могила і його сподвижники» (Опыт ист. исследования). - Т. 2. – К.: 1883. – 205 с.
17. Горенко Л.П. Гетьмани та козацька старшина – фундатори культурно-освітніх закладів Лівобережної України 2 пол. 17-18 ст. // Історія України, 2000 – № 25-28, 110-112 с.
18. Грабовський С.І. Нариси з історії українського державотворення - К.: Генеза, 1995 – 217-219 с.
19. Гудзяк Б.О. Дилема Адама Киселя: хіба в Україні зацікавлені нею? К.: «Пам'ятки України» - № 4, 1990 - № 1, 1991 (перевидано) – 17-20 с.
20. Дзюба О.М. Сакович Касіян // Енциклопедія історії України і у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України. - К.: Наук.думка, 2012 - Т.9. - 424-430 с.
21. Духовність // Філософський енциклопедичний словник / В.А. Шинкарук (гол.ред.) – К.: Інститут філософії ім. Григорія Сковороди НАН України, 2002 – 740-742 с.
22. Жиленко І.В. Історія знайдення мощей святого рівноапостольного князя Володимира святителя Петром Могилою за різними джерелами (Про церковне життя). // Жиленко І.В.. - К.: Лаврський альманах - 2002. - 117-120 с.

23. Житецький П.Н. Петр Могила/Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Эфрона - СПб, 1898 - 44-46 с.
24. «Значение комиссии об учреждении народных училищ в истории политики народного просвещения в XVIII-XIX веках». Пг. 1917. - 170 с.
25. Інтерв'ю Наталі Могилевської для СЛАВА+. URL:<https://youtube.be/Vfi/>
26. Історія України. Хрестоматія. Під ред.. В.П. Литвина. - К.: Наукова думка. 2013 - 150 с.
27. Капітоненко М.Г. Вселенські собори // Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. / редкол. Л.В. Губерський (голова) - К.: Знання України, 2004 – Т.1. – 759-760 с.
28. Касіян Сакович. Вірші на жалісний погреб шляхетного рицаря Петра Конашевича-Сагайдачного, 1622. // Українська суспільно-політична думка XVI-XVII ст. У 9-ти т. – К.: Дніпро, 2001. Т.2. Кн.1. – Шевчук В.О. – 560 с. («Перспектива»).
29. Кіку В.А. Єзуїтські школи // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А.Смолій (голова) Інститут історії України НАН України - К.: Наук. думка, 2005. Т.3. – 532-533 с.
30. Козловський-Трофимович Ісає / енциклопедія українознавства / Наукове товариство імені Шевченка. - Париж. 1955-2003. Т.3 - 1072 с.
31. Косів Сильвестр // «Українська мала енциклопедія»: 16 кн.: у 8 т / проф.. Є Онацький. - Накладом Адміністрації УЕПЦ в Аргентині. 1960. Т3. Кн. VI: Літери Ком-Ле. 733-734 с.
32. Костомаров Н.И. Киевский митрополит Петр Могила // Исторические произведения. Автобиография. К.: 1989. 1989 - 210-211 с.
33. Костомаров М. Історія України в життєписах визначних її діячів. - Львів. 1918. К.: Україна (перевидання) 1919 - 190-201 с.

34. Котляр М.Ф. Агапіт (Агапій) Печерський // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін., Інститут історії України НАН України - К.: Наук.думка 2003 - Т.1 – В - 687-688 с.

35. Краснов О.М. Неизвестный святой // Кишенёвский обозреватель, Кишенёв, Молдова - 2004; № 29 - 10-12 с.

36. Кривонос Р.А. Ватикан (і Святий престол) у світовій політиці // Політична енциклопедія. Редкол. Ю.Н. Левенець – К.: Парламентське видавництво, 2011 – 83-85 с.

37. Курас І.Ф. Петро Могила: Міжнародне визнання українського культурного діяча // Записки історичного факультету Одеського державного університету ім. І.І.Мечнікова. – Одеса – 1997 - Вип.5. 58-59 с.

38. Левицький І.В. Унія і Петро Могила, Київський митрополит. – К.: «Фриц» 1875 - 35 с.

39. Лубський В.І. Історія релігійного життя / Українська мала енциклопедія: 16 кн., Т.8. – К.: Наук.думка, 1978 – 228-229 с.

40. Матковська І.Я., Козачинська В.В. Петро Могила в духовній історії України // Український історичний журнал. - К.: № 5 - 2000, С 28 с.

41. Митрополит // Українська мала енциклопедія: 16 кн: 8 т. / проф. Є.О. Онацький – Буенос-Айрес, Аргентина, 1961 – Т.4., кн. 8.: Літери Ме – 985 с.

42. Мощук Ю.А. Цецорська битва 1620 // Енциклопедія історії України: у 10 т. / ред.: В.А. Смолій та ін.: Інститут історії України НАН України. – К.: Наук.думка. 2013. Т.10 - 472-473 с.

43. Нічик В.М. Гуманістичні тенденції в творах членів гуртка друкарні Києво-Печерської Лаври // Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні - К.: 1991 - 102 с.

44. Перету В.Н. «Книга души нарицаемая злото» Неизданное сочинение митрополита Петра Могилы // Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI-XVII ст. вв. - М.: 1962 - 327 с.

45. Петро Могила. Акти колоквиуму, присвяченого 40-річчю від дня народження (ЮНЕСКО, Париж, 5 листопада 1996 р.) - Париж.: ЮНЕСКО, Наукове товариство ім. Шевченка Посольство України у Франції 1997 - 92-93 с.

46. Плічковський Н.О. Нарис історії Української православної церкви / Н.О. Плічковський - Сідней; Аделаїда: Консисторія УАПЦ в Австралії і Новій Зеландії 1988 - 120-121 с.

47. Рубльова Н.С. Католицька церква // Енциклопедія сучасної України: у 30 т. / ред.кол. І.М. Дзюба, НАН України – К.: Інститут енциклопедичних досліджень, 2001-2020 – 167-168 с.

48. Саган О.Н. Архієрейський собор. Церковне життя кін. 16-17 ст. у 6 т. / ред.кол.: Ю.С. Шемчиченко -К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2003 - Т.5. – 735-736 с.

49. Самусік А.Ф. Релігійны мір Уладыслава IV Вазы у кантэксце развіцця адукацыі на тэрыторыі Беларусі у 1632-1648 гг. // Религия и общество / под общ.ред. В.В. Старостенко.Могилев.: МГУ имени А.А. Кулешова, 2019 – 138-140 с.

50. Службник і Требник Петра Могили 1932 року. Ч.1 і Ч.2. URL:<https://irbis-nbuv.gov.ua>

51. Службник і Требник Петра Могили 1632 року. Ч1 і Ч2. URL:<http://irbis-nbuv.govis.ua>

52. Стоколос Н.В. «Для миру церковного і добра віруючого народу» (Що стало на заваді поєднанню православних церков в Україні) // Н.В. Стоколос. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії - Рівне. 2006. Вип.8 - 10-12 с.

53. Толочко П.О. Феномен Петра Могили: (Із виступу на Міжнародному колоквиумі в Парижі) // Київська старовина, 1996 № 6 – 77 с.

54. Тофтул М.Г. Копинський Ісайя // Сучасний словник з етики – Житомир.: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014 – 415-416 с.

55. Шип Н.А. «Труды Киевской духовной академии» // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. - К.: Наук.думка. 2013. - 190 с.

56. Шмурло Є.Ф. Енциклопедичний словник Брокгауза і Ефрона: 86 т. (82 т.) – СПб, 1890-1907 – 319-325 с.

57. Яковенко Н.М. «Розтятий світ: культура України – Русі в добу Хмельниччини» // Сучасність - 1994. № 10.

58. Яроцький П.Л. Константинопольський патріархат // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України - К.: Наук.думка, 2009 - Т.5. - 43-46 с.

59. Ясь О.В. «Київська археографічна комісія» // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. - К.: Наук.думка. 2007. 187 с.

60. Adam Boniecki: Herbarz polski: wiadomosci historyczno-genealogiczne. T.1. Warszawa 1899. - 276-277 с. URL:<https://palona.pl/im>.

61. Boniecki Adam: Herbarz polski: wiadomosci historyczno-genealogiczne oridach szlacheckich. T.1. Warszawa 1899 – 275-277 с.

62. Chocim//Sownik geograficzny Krolestwa Polskego.-Warszawa:Druk “Wieku” 1880. T.1. - 598 с.

63. Latopisies albo Kronicka Joachima Jerlicza - T.1. T.2. 1853. T1. - URL:pbc.biaman.pl.T2-URL:pbc.biaman.pl

64. Letopisetul Terei Moldoveisi Oseama de cuvinte («Літопис земель Молдавських від Дабижи – воєводи до другого правління К Маврокордаті»), редакція – Йон Пилат. 2 видання. С 48. Бухарест – 1943.

65. Letopisetul Terei Moldoveisi Oseama de cuvinte («Літопис земель Молдавських від Дабижи – воєводи до другого правління К Маврокордаті»), редакція – Йон Пилат. 2 видання. Бухарест. Румунія – 1943 - 46 с.

66. “Magna ars disserendi de qualibet materia” («Велике мистецтво обговорення будь-якої справи») або “Ars discurrendi de qualibet materia” («Мистецтво дискусії з будь-якої справи»). Johan Adam Weber., J.G.Endteri. URL:https://play.google.com/store/books/details/Ars_discurrendi_de_qualibet_materia?id=89/AAAAAcAAJ&hl=lt

67. Niesiecki Kasper. Korona przy Zlotey Womosci Starozytnemi – Lwow: Collegium Lwowskiego Societatis Jesu 1728-1743-T.1-4. URL: <https://pdona.p/>

68. URL:www.deutschefotothek.de.

69. URL:litopys.org.ua/synopsis/syn

70. Worman.J.H. “Mogila Peter. The American Cyclopaedia-1879.” URL:[https://en.The American-Cyclopedia-\(1879\)](https://en.The American-Cyclopedia-(1879))

71. Білецький В.В. Релігієзнавство: [навчальний-методичний посібник] / автор-укладач В.В. Білецький – Донецьк.: Східний видавничий дім, 2012 – 219-220 с.

72. Бобынэ Г.О. Гуманизм в философии и общественной мысли Молдавии в XVII - начале XVIII веков. - Кишинёв. 1998 - 229-301 с.

73. Богославський М.В., Є.М. Мединський // Російська педагогічна енциклопедія у 2-х том / Гол.ред. В.В.Давидов. М.: Літ-М – Т.1. 1993 – 555 - 556 с.

74. Болдирев О.В. Історичні особистості України - Одеса.: Маяк 1993 - 357 с.

75. Вінниченко О.О. Річ Посполита // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол: В.А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України – К.: Наук. думка, 2012 – Т.9. – 225-228 с.

76. Головащенко С.І. Образ Христа в богословсько-катехітичній, літературній та моралістичній творчості митрополита Київського Петра Могили // Образ Христа в українській культурі – К.: 2001. 63-64 с.

77. Горобець В.М. Україна: від козацької реформи Баторія до здобуття Сагайдачним Когори. 1578-1616 - К.: Видавництво «Кріон» 2010 - 192-193 с.

78. Горовий А.В. Забутий митрополит Сильвестр Косов / А.В. Горовий – К.: Наш час, 2014 – 110-112 с.

79. Грем Х'ю Ф. «Петро Могила – митрополит Київський». Нью-Йорк.; 2018 – 340-345 с.

80. Гудзяк Б.М. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородського патріархату та генеза Берестецької унії. Львів. 2000 – 330-332 с.

81. Гуртовий Г.І. Волинь – край козацький: Історико-краєзнавчі нариси – Луцьк.: Надстир'я, 2000 – 350-352 с.

82. Дмитриев М.В., Флоря Б.Н., Яковенко С.Г. Брестская уния 1596 г. и обществ. - пол. Борьба в Украине и в Белоруссии в кон. XVI - нач. XVII в. М.:1996. - 316 с.

83. Жиленко І.В. Записки святителя Петра Могилы. К.: 2011. - 312 с.

84. Жуковський А.П. Могила й питання єдності церков. - К.: Мистецтво, 1997. - 429 с.

85. Жуковський А.П. Роль митрополита Петра Могилы у піднесенні Української Православної Церкви / А.П. Жуковський. - К.: Мистецтво, 1996. – 427-428 с.

86. Замлинський В.О. Богдан Хмельницький // Володар гетьманської булави: Історичні портрети / Автор передмови В.А. Смолій. – К.: Варта 1994 - 166-167 с.

87. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – Львів, 2002 – 730-732 с.

88. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – Львів, 2004 – 727-729 с.

89. Ісаєвич Я.Д. Історія української культури: 4.6. Братства та їхні школи. (Шкільництво уніатів) – К.: Наук.думка, 2001 - 210 с.

90. Ісаєвич Я.Д. Українське книговидання: витoki, розвиток, проблеми. – Львів, 2002 – 263-265 с.
91. Казимира Б.О. Християнство в житті українського народу / Б.О. Казимира // На перехресті двох тисячоліть. - К.: 1984 - 15-17 с.
92. Керецман Н.Щ. Середньовічна церква і папство в XIV-XV ст. Ужгород.: РІК-У, 2019 – 167-167 с.
93. Кислюк К.В. Релігієзнавство: [підручник для студентів вишів] / К.В. Кислюк, О.М. Кучер, Вид.5. – К.: Народ.укр.академія, 2007 – 420-421 с.
94. Кілессо С.К. Києво-Печерська Лавра – К.: Техніка, 2003 – 200-2003 с.
95. Ковальський Ян Веруша. Папи і папство / Т.Н. Трифанова К.: Мінг – Топ, 1991 – 237-238 с.
96. Косів Сильвестр // «Українська мала енциклопедія»: 16 кн.: у 8 т. / проф. Є.Онацький. - Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. 1963-1964. Т.4. Кн VII: Літери Ком-Ле. 738-739 с.
97. Коцур В.П., Коцур А.П. Історіографія історії України: Курс лекцій / В.П. Коцур, А.П. Коцур – Чернівці.: Золоті литаври 1999 - 328 с.
98. Крижанівський О.П., Плохій С.М. Історія церкви та релігійної думки в Україні: У 3 кн - К.: 1994. Кн 1. - 74 с.
99. Крип'якевич І.П. Історія України – Львів, 1991 – 147-148 с.
100. Лепявко С.А., Северин (Семерій) Наливайко//Володар гетьманської булави: Історичні портрети/Автор передмови В.А. Смолій.- К.: Варта 1994-62-63 с.
101. Лильо І.М., Лильо-Откевич З.М. Прогулянка Львовом. Путівник – К.: Балтія-Друк 2005 - 223-225 с.
102. Липинський В.О. Релігія і церква в історії України. - Нью-Йорк, США. 1956 - 92-93 с.
103. Лобовик Б.О. Релігійна свідомість // Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (гол. ред.) – К.: Інститут філософії ім. Григорія Сковороди НАН України, 2002 – 543-544 с .

104. Маркусь В.О. Іванків Є.І. Беретейська Унія в сучасному насвітленні – Чикаго, США.: «Братство Св. Андрія Первозванного», 1976 – 44-45 с.
105. Мордвінцев В.М. Михайло Федорович // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А.Смолій (голова) Інститут історії України - К.: Наук. думка, 2009. Т.6. – 687-688 с.
106. Нічик В.М. Петро Могила в духовній історії України. - К. : 1997. - 325 с.
107. Панасюк В.В. Митрополит Петро Могила – Фундатор Національно-культурного відродження в Україні / Авт.кол. Панасюк В.В. Львів 1995 - 26-27 с.
108. Пахльовська О.Д. Культура та ідеологія України у XVII ст. // Україна XVII ст. між Заходом і Сходом Європи. – К.: Венеція (Італія), 1996 – 145 с.
109. Петровський В.В., Радченко Л.О., Семененко В.І. Історія України Неупереджений погляд. – К.: Видавничий дім «Школа». 2007. – 127-129 с.
110. Пінч Дж. Середньовічна церква; формування нових відносин в церковному житті та суспільстві серед 17 - поч. 18 ст. – К.: Наук.думка, 1994 – 210-212 с.
111. Погорецький В.О. Петро Могила у національно-духовному житті України: історіографія проблеми // В.О. Погорецький. Україна – Європа - Світ.: Міжнародна збірка наукових праць. - К.: Гол.ред. Л.М. Алексієвець 2010. Вип.5. - Ч.1. 270-273 с.
112. Позінкевич Р.О. Освіта в системі культури. – Луцьк: РВВ «Вежа»: Волин. держ. у-тет, 2000 – 346-347 с.
113. Польсько-Литовська держава // Українська мала енциклопедія: 16 кн. у 8 т. / проф. Є.О.Онацький – Т.6. Буенос-Айрес, Аргентина.: УАПЦ Адміністрація, 1963 – 1430 с.
114. Погорецький В.О. Філософсько-теологічне вчення Петра Могили / В.О. Погорецький.К: Наук.думка 2010. - № 4 - 100-101 с.

115. Рожко В.Д. Печерні монастирі Волині і Полісся – Луцьк.: Волинська книга, 2008 – 76-77 с.
116. Сас П.М. Артилерія у Хотинській битві 1621 р. - К.: Балтія-Друк 2011. - 214-215 с .
117. Сас П.М., Кіркене Г.Н. Хотинська битва 1621 – битва за Центральну Європу. - К.: Балтія-Друк 2008. - 210-212 с.
118. Світлична В.В. Історія України: навчальний посібник / Ред. Ю.М. Алексєєва. Львів.: Новий Світ. 2002 - 129-130 с.
119. Семчинський С.О. Петро Могила – митрополит, учений // Пам'ять століть. - 1997 № 3 - 110-112 с.
120. Сікора Р.Р. З історії польських крилатих гусарів. - К.: Дух і літера. 2012. – 209-208 с.
121. Стати В.О. История Молдовы – Кишенёв Молдова.: Tirog rafia Centrala, 2002 – 428-429 с.
122. Ткаченко В.М. Наука і філософія у Києво-Могилянській академії. П.Могила: Наукові записки На УКМА, 2009 – Т. 90.: Юридичні науки – 62-63 с.
123. Ульяновський В.І. Історія церкви та релігійної думки в Україні: Середина XV- кін. XVI ст. – К.: 1994. Кн.2. – 220-221 с.
124. Фаріон І.Д. Мова як духовно-національний феномен // Урок української: Національно-публічне обговорення. – К.: публічний дайджест, 02/2003 № 5-6 – 51-53 с.
125. Федорів Ю.В. Історія церкви в Україні / Ю.В. Федорів – Торонто, Канада 1967 - 358-360 с.
126. Феномен Петра Могили. (Біографія. Діяльність. Позиція) / [В.П. Климов, А.В. Колодний та інші] - К.: Дніпро 1996 - 254-256 с.
127. Флоровський Г.В.//Філософський енциклопедичний словник В.І. Шинкарук (гол. редкол) – К.: Інститут філософії ім. Григорія Сковороди НАН України, 2002 – 683-685 с.

128. Хижняк З.І. «Освіта в релігійних, культурних, політичних діяннях П.Могили» // Україна: людина, суспільство, природа. - К.: 1997. – 84 с .

129. Яроцький П.Л. Апостольська столиця // Юридична енциклопедія: у 6 т. / ред.кол.: Ю.С. Шемчиученко - К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1988 - Т.1: А-Г – 657 с.

130. Dtugocz Jan. Roczniki, czyli kroniki stawnego Krolestwa Polskiego, Warczawa Poland, 1961 – 190-192 с.

131. H.Kowalska. Mohila Piotr.h.wtasnego (1596-1647) // Polski Słownik Biograficzny – Wrocław - Warszawa-Krakow-Gdansk / 1976 / Tom XX // 3 - 596 с.

132. Paul Meyendorf. The Liturgical Reforms of Peter Moghila, A New Look. Kyiv.: DNIPRO, 1997 – 61-65 s.

133. Shevchenko L. The Many Worlds of Peter Mohyla // Harvard / -The Kyiv Mohyla Academy.Ukrainian Studies.-Cambridge. 1984 - 175-176 с.

134. URL:<https://www.Youtube.com/wat>. (Канал Ірини Фаріон) Фаріон І.Д. У пошуку себе // Дивослово: Українська мова у навч. закладах. - К.: Лід.Ко, 2003 № 5 - 80 с.

Резюме

Петро Могила один із відомих церковних та освітніх діячів який жив у першій половині XVII ст. У темі моєї дипломної роботи йде мова саме про нього . В ній розкрито окремі аспекти його життя, перехід від світського життя до церковного. Коли відбулась зміна у його житті полишаючи звичайне життя у якому багато діячів (серед представників влади тощо) знаходили час на зацікавлення власних потреб для свого ж таки задоволення. Ймовірно він полишив його через те, що воно не могло повною мірою зацікавити, прагнув змін від набридливих звичок. Розкрито певні елементи з його діяльності на посаді митрополита, наголошується на його діях які були спрямовані на розвиток та розбудову церкви якій приділяв свою увагу. Здійснював заходи для об'єднання християнських церков, відзначився як діяч в сфері освіти долучаючи молодь до освіти (відправляв здібних учнів до європейських вищів) тощо. Та здійснив багато заходів для церковного та культурного спрямованих на зміну та розвиток їхньої діяльності .

Summary

Peter Mogila is one of the most famous church and educational figures who lived in the first half of the XVII century. the topic of my thesis is about him. It reveals certain aspects of his life, the transition from secular life to ecclesiastical. When there was a change in his life leaving the ordinary life in which many figures (among government officials, etc.) found time to interest their own needs for their own satisfaction, he probably left it because it could not fully interest the person who sought changes from annoying habits. Certain elements from his activities as metropolitan are revealed, and his actions that were aimed at the development and development of the church to which he paid his attention are noted. He carried out events for the unification of Christian churches, distinguished himself as a figure in

the field of education, introducing young people to education (sending capable students to European universities), and so on. And he has carried out many events for the church and cultural aimed at changing and developing their activities .